РОДОПСКИ СТАРИНИ

или

СБОРНИКЪ

отъ

Обичаи, Суевѣрия, Пѣсни, Пословици, Нарѣчия, Приказски, Паметници, Прѣдания, Описания, Баяния и пр. на Родопскитѣ жители.

КНИЖКА III.

Нѣколко историко-археологически бѣлѣжки и материяли изъ животътъ на Българитѣ въ Ксантийско.

Събралъ и наредилъ

С. Н. ШИШКОВЪ.

ПЛОВДИВЪ
Търговска Печатница
1890.

Повечето отъ материялитѣ въ настоящата книжка за Ксантийско ми сж доставени отъ Г-да Иаковъ С. Змѣйковъ и Д. В. Мавровъ, учители отъ дльго врѣме въ тия страни.

Родопски старини.

Нѣколко историко-археологически бѣлѣжки и материяли изъ животътъ на Българитѣ въ Ксантийско.

I.

Общи забѣлѣжки за селата Еникьой и Габрово (Ксантийско.)

Ксантийската кааза обема едно пространство на югъ до морето (Архипелагъ съ едно малко пристанище Караачъ — Порто-Лагосъ), на истокъ Гюмюрджюнската кааза, на западъ р. Мѣста, която е граничната линия на Шарж-Шабанската кааза съ Ксантийската и отъ която вече захващатъ источнитѣ прѣдѣли на Македония, а на севѣръ, Ксантийската кааза влиза не повече отъ 2—3 часа вътрѣ въ Родопитѣ и граничи съ Ахж-челебийската и Дарж-дерската каази. Цѣлата тая кааза има пространството си единъ отрѣзъ на крайморската равнина отъ севѣръ къмъ югъ, което на широчина отъ политѣ на Родопитѣ до морето е не повече отъ 6 часа.

Ксантийската кааза брои не повече отъ 60 села съ градътъ Ксанти, отъ които само около 10 — 15 сж въ Родопитѣ, а другитѣ въ полето и политѣ Родопини. Градътъ Ксанти (Скеча), Енидже (прѣди 20 години цвѣтущъ градецъ по търговията си тютюнева, а сега побѣденъ отъ Ксанти, състои отъ праздни сгради и около 300 фамилии жители), Куинкьой, Исикьой, Булустра, Инели, Каябунарь и Караачъ сж само населени и отъ гърци, другитѣ сж мохамедански села съ десетина помашки и само двѣ селща сж българи, Еникьой и Габрово.

Въ Ксантийсата кааза мжчно може се опрѣдѣли числото

на населението, нъ нѣкои, добрѣ познати съ нея приказватъ, че населението ѝ трѣбва да възлиза не повече отъ 40 хиляди жители, отъ които около 18 хиляди сѫ турци, 8 хиляди помаци, 8 хиляди гърци, 3500 българи (съ преселенцитѣ въ Ксанти българи отъ разни мѣста) и останалитѣ арапи, цигани, арнаути и др. народности. Тая кааза по настоящемъ е въ Гюмюрджюнский санджякъ и Одринский вилаятъ. Поминъкътъ на населението ѝ е главно работението прочутий Eниджeнски „бухчя" тютюнъ, земледѣлие и съ части скотовъдство. Понеже е запазена отъ Родопинитѣ върхове отъ севѣрнитѣ вѣтрове, а отворена отъ югъ отъ морето, то климатътъ е влаженъ и умѣренъ. Лѣтѣ въ полето става доста силна горѣщина, а многото зари и блатата даватъ люти испарения, за това лѣтѣ върлува лоша трѣска и др. болѣсти, които немогѫтъ да понесѫтъ планинскитѣ жители. Зимѣ хваща студъ, нъ снѣгъ полето никакъ не държи. За това Ксантийската кааза е богата съ растителность, съ костени, лозя, смокини, житни растения и др. твърдѣ добрѣ вирѣятъ.

Селото Еникьой е расположено въ една доста приятна поляна, въ срѣднето корито на р. Мѣста — Кара-су, въ нискитѣ южни върхове на Родопитѣ, почти къмъ политѣ на полето. Растоянието му отъ градътъ Ксанти къмъ севѣрозападна посока е 5 часа, отъ Устово (най главното българско село въ Ахѫчелебийско) къмъ южна посока е 13 часа, а отъ Пловдивъ къмъ югоисточна посока 35 часа.

Еникьой брои повече отъ 280 кѫщи, отъ които 30 сѫ праздни (безъ жители), 40 гъркомански, 18 турски и останалитѣ 192 кѫщи сѫ български. Гъркоманитѣ сѫ българи, останали вѣрни на патриаршията и сѫ подъ покровителството на близосѣдната имъ Ксантийска грьцка митрополия. Българитѣ едноврѣменно съ Ахѫ-челебийскитѣ сѫ се отцѣпили отъ патриаршията и сега съ подъ вѣдомството на Одринската българска митрополия, като признаватъ Екзархията.

Габровци и Еникьовци наричатъ Ахѫ-челебийцѣхъ ахряне, балканлие, защото Ахѫ-челеби е помаклѫкъ и пó-високо къмъ вътрѣшностьта на Родопитѣ, а Ахѫ-челебийци ги казватъ като за отмъщение на докачението, което имъ правятъ съ това

Шóнги, защото Еникьовци и Габровци вмѣсто съединената буква *Щ*, въ говорътъ си произнасятъ само *Ш*.

Габрово е расположено на една стрьмно-наведена площь къмъ югоистокъ. Растоянието му къмъ северъ отъ Еникьой е $1^1/_2$ часъ. То брои около 230 кѫщи, отъ които 20 сѫ турски, 12 кавенета (кръчми), а останалитѣ сѫ жилища на българи. Гръкомани до прѣди нѣкоя година е имало и въ него нѣколко фамилии, нъ сега нѣма нито една.

И Габровци и Еникьовци иматъ едро тѣло, силно развити и ягки москули, повечето съ руси очи и коса, лице сухо въздългнесто, кожа тьмножълтиникава (знакъ на не до толкова здравъ климатъ), крѣсливо и бързо говорение, говоръ натъртенъ и юнашки, легкъ нъ ленивъ ходъ, правилни чърти, смѣлъ, набоженъ, откровенъ и наклоненъ къмъ лѣность характеръ, веселъ нравъ, нъ инакъ честни чърти и обноски. Еникьовци сѫ единъ видъ саможиви, себелюбиви, студени и хладнокръвни къмъ всичко, а Габровци любезни, разговорливи и много гостоприемни. Тия противоположности въ характерътъ имъ и др. нѣкои вътрѣшни причини, ги каратъ да бѫдѫтъ едни други (двѣтѣ) не добрѣ толкова, да си конкуриратъ въ общи дѣла и да си натякватъ помѣжду.

Рѣшителний имъ и юнашки духъ ги е поставилъ да станатъ пословични въ цѣлата тая часть на Родопитѣ. И благодарение на това, тѣ сѫ прѣживѣли разнитѣ лоши минали събития въ тия уединени мѣста, като капка масло въ морето, та и сега живѣятъ миренъ и дружески животъ съ прочютитѣ си разбойнически съсѣди Чеченци. Нищо неможе тѣмъ да ся открадне отъ селата имъ и добитъцитѣ имъ свободно кръстосватъ и най опаснитѣ планински паши въ Улуеле и Чалътъ. Въ случай че липса нѣкое добитче, Габровци особенно, иматъ такова взаимно съгласие помѣжду си, щото всички способни за орѫжие мѫже, скокватъ съ орѫжията си и догдѣ не намѣрятъ изгубеното, или докопатъ разбойникътъ, не врьщатъ ся въ село. Единъ старъ и заслужившъ българинъ учитель Иаковъ С. Змѣйковичь, който учителствова и до днесь (отъ 20 години насамъ) въ тия села ми пишеше единъ пѫть такава характеристика за тия български мѣста: „Габровци и Еникьовци сѫ юнаци, Дарѫдерци дипломати, а Ахѫ-челебийци способни за търговски спе-

кулации, нъ само едно имъ нехвела, че пиятъ много спиртливи пития.“ И наистина, нигдѣ другадѣ въ Родопитѣ не употрѣбяватъ толкова много спиртливи питиета, колкото въ Габрово и Еникьой.

И Габровци и Еникьовци ся отличаватъ съ краенъ народе́нъ фанатизмъ и обноскитѣ имъ съ гърцитѣ и съ гъркоманитѣ сѫ горди, прѣзрителни и фанатични, безъ да ги е грижа, че интереситѣ и главнитѣ имъ земания и давания сѫ съ Ксантийскитѣ гърци. Въ Еникьой, българинъ въ гъркоманска кѫща не влиза, момата си или синътъ си не даватъ да ся зематъ съ гъркомански, общинскитѣ имъ дѣла сѫ отдѣлни, дори кавенетата, воденицитѣ, хора́та, добитъцитѣ имъ и всякъ случай за сближавания имъ сѫ отдѣлни. При това, тѣ сѫ люти гонители на всяка християнска секта, освѣнъ православната отъ която сѫ и тѣ.

Поминъкътъ и на двѣтѣ селца е отъ части земледѣлие, скотовъдство, занаяти нѣма, освѣнъ грънчарство, нъ главний имъ поминъкъ е въ сѣянието, произвожданието, работянието и търговията имъ съ тютюнъ. Българката въ Еникьой и Габрово отъ дѣте е научена да работи, да сади, бере и произвожда тютюнътъ подъ жаркитѣ слънчеви лѫчи цѣло лѣто. Мѫжетѣ това не правятъ; тѣ пролѣтъ слазятъ въ Ксанти, Ениджe и Кавала и до есеньта нарѣждатъ, чистятъ и свързватъ по качества събраний отъ търговцитѣ въ маазитѣ тютюнъ съ опрѣдѣленна надница отъ 15 до 50 гроша, спорѣдъ умѣнието и пъргавостьта на работникътъ. Есень тѣ оставятъ тая работа, единственно тѣхно занятие, дохождатъ си въ домоветѣ и цѣла зима до пролѣтьта спечеленитѣ пари отиватъ на крьчмаритѣ, а нѣкои дори и длъжници остаятъ на краятъ. Мѫжката работа зимѣ е или въ кръчмата, или въ дружески пирове, или па ловъ въ гората. Кѫщнитѣ потрѣби, дрѣхи, храна и всичко нуждно набавя желѣзната рѫка на женитѣ. Такова е болшинството на населението и въ двѣтѣ села. Лѣтѣ остаятъ само болнитѣ, старцитѣ и малкото по състоятелни мѫже и нѣколцината търговци. Понеже Ксанти и Ениджe е близо, то за праздницитѣ Великдень, Петровдень, Успѣние Богородично и др. работницитѣ си излѣзватъ въ домоветѣ си за нѣколко дни и пакъ си отиватъ.

Скотовъдството състои отъ отглеждванието по малко едръ добитъкъ, а повече кози, на които помагатъ широкитѣ планински паши и дъбовитѣ гори въ тая мѣстность. Съ работението на тютюньтъ, тукъ съ врѣме е развита и търговията съ него. И въ двѣтѣ села си има търговци селяни (прѣди двадесеть години е имало голѣми и много търговци), които прѣкуповатъ тютюнъ въ голѣми количества и го закарватъ за продань въ Цариградъ, Одеса, Смирна и другадѣ, нѣщо което е много повлияло отъ рано да ся развие народний духъ въ тия селца. Въ миналитѣ години е имало богати търговски фамилии, които сж имали голѣмо влияние и въ правителството. За жалость, въ сегашно врѣме менополнитѣ дружества (главно Австрийското) въ Ксанти, Кавала и др. сж съсипали повечето търговци и сега има само нѣколко (главно Кудевци въ Габрово).

Въ Еникьой има двѣ черкви дѣйствующи, една грькоманска и една българска, едната много стара. Въ Габрово има само една черква. Училища въ Еникьой има тоже двѣ, грькоманско и българско и въ Габрово едно българско. Тия училища сж сжществували още отъ прѣди 50 — 60 години и за учители въ тѣхъ сж служили селскитѣ тогава свѣщенници, както е било и всякждѣ другадѣ. Дѣцата сж ся учили грьцки по извѣстнитѣ въ истокъ грьцки способи. Първи подбудители за отхвърлянието грьцкий язикъ сж били търговцитѣ селяни въ Цариградъ Янко П. Пашалиевъ, Фотю Д. Черневъ, Кириякъ Г. Кудевъ и др. отъ Габрово и Братия Вулеви, Чоджюкоолларь и др. отъ Еникьой. Първитѣ трима сж били членове въ тогавашното Цариградско Бълг. Читалище, което е помагало парично за издържанието първитѣ български учители въ тия села. Българский язикъ е въведенъ въ 1869 година и за първъ български учитель е билъ назначенъ Иаковъ Д. Змѣйковичь Гостиварски, македонецъ, (отъ нѣколко години насамъ и до днесь е учитель въ Дарж-дере). Първъ български свѣщенникъ е билъ П. Кириякъ Бѣлковский отъ Устово. Въ настоящата година и въ двѣтѣ села има по повече отъ 100 ученика и отъ двата пола и по едно ученическо дружество. Заплатитѣ учителски ся разхвърлятъ въ селскитѣ разноски, а само малка часть ся отпуща отъ черковната касса и то за училищни поправки. Въ материялно отношение Еникьой е по слабо отъ Габрово и по-

слѣднето располага съ нѣколко стотини лири капиталъ черковенъ даденъ подъ лихва.

Ученицитѣ слѣдватъ нерѣдовно и щомъ ся понаучатъ да четѫтъ и пишятъ, напущатъ училището и ся залавятъ за домашнитѣ имъ работи. Особно пролѣтъ училището напущатъ, когато дойде врѣме за сѣяние тютюньтъ. Инъкъ Еникьовци сѫ по ревниви къмъ науката отъ колкото Габровци, за това въ Еникьой $35^0/_0$ отъ жителитѣ сѫ грамотни.

II.

Нѣколко историко-археологически бѣлѣжки и прѣдания по тѣхъ за Еникьой и Габрово.

Селото Еникьой (Ново-село) околнитѣ села, както и самитѣ Еникьовци го казватъ Крьстóполе. Г. Иаковъ Д. Змѣйковичь ми е казалъ, че ся прѣдполага да е било грьцко поселение—градъ, по име Хрисополисъ. До колко е вѣрно това не може ся опрѣдѣли за сега. Обаче самото му мѣстоположение и остаткитѣ отъ стари здания и др. бѣлѣзи показва, че това село на врѣмето си е било единъ градецъ съ едно цвѣтуще население. Многото остатки отъ прьстени издѣлия въ околностьта му, що ся намиратъ въ земята, показватъ, че грьнчарството е било много развито на врѣмето си въ тая мѣстность. Та и днесь около 18 фамилии ся поминуватъ исключително само съ грьнчарство, едничькъ клонъ художество и занаятъ въ това село. Спорѣдъ пѫтищата които отъ Еникьой ся расклоняватъ на западъ къмъ Драмско, па югъ къмъ Ксанти и полето и на северъ къмъ вътрѣшностьта на Родопитѣ, при това едничкий проходъ прѣзъ върховетѣ за Драмско и едничкий проходъ по рѣката Мѣста за на югъ къмъ полето, показватъ, че Еникьой е било срѣдищна точка за тая часть на Родопитѣ и тѣхната вътрѣшность, слѣдователно въ старо врѣме тая мѣстность не е била безъ извѣстно значение. И днесь Еникьой е пазарище второ слѣдъ Ксанти на тая околность.

Отъ старитѣ здания, едничкото оцѣлело, непокътнато старо

здание е черквата гръкоманска Св. Архангелъ. Тя е на южната страна въ селото и е едно ниско, просто, каменно, нъ здраво здание съ дървена покривка. Нищо не ся помни отъ населението за врѣмето кога е съградена и никаква диря (надписъ или др. нѣщо под.) не ся знае да има, още повече, че тя като гръкоманска, мжчно може да влѣзне българинъ въ нея и обглѣда вътрѣшностьта ѝ добрѣ.

Какъ е можала тя да ся опази непокътната прѣзъ разнитѣ исторически събития въ тая страна, има много прѣдания въ населението, всички основани на баснословни фантазии, привични въ истокъ, които сж най-много способствовали да ся опазятъ и тъй скуднитѣ остатки на подобни стари памятници, прѣзъ миналитѣ ужасни катастрофи въ истокъ. Най распространено прѣдание за опазванието черквата Св. Архангелъ е това, че колкото пжти околнитѣ мохамедански села, или войска, или чети заминующи случайно или нарочно прѣзъ тая мѣстность, сж правили намѣрение да я разорятъ въ разни врѣмена, явявалъ ся лично единъ войникъ отъ черквата съ бѣли дрѣхи и съ гола сабля и ги разгонвалъ. Това ся приказва и задава страхъ на всичкитѣ околни села и до днесь.

До черквата Св. Архангелъ ся намира и една ниска гробница, която по направата си ся вижда да е едноврѣменна съ черквата. Въ гробницата има подземие съ много трайно и искустно построенъ каменень сводъ. Единственний надписъ въ черквата сж два каменни голѣми священници. (Вижь за него въ края на настоящата книжка.

Около Св. Архангелъ, вънъ и вътрѣ въ селото ся намиратъ грамади и основи — развалини на черкви съ слѣдоющитѣ названия запомнени въ населението: Св. Теодоръ, Св. Недѣля, Св. Богородица, Св. Духъ, Св. Атанасъ (за послѣдната казватъ че била митрополията) и др. съ неизвѣстно название. Всичкитѣ тия черквици сж въ мѣстностьта съединена съ селото, наречена К о в а́ ч о в о. И вънка отъ Еникьой и Ковачово ся намиратъ оброчища. Единъ часъ растояние въ севѣроисточна посока отъ Еникьой е Св. Петка. Мѣстностьта ѝ казватъ Б р о с и. Край рѣката Мѣста отъ южна страна при селото ся намира една полянка, която турцитѣ казватъ А л а н а, а българитѣ п у л е а н а т а. На тая полянка има петь малки гробни могилки,

които казватъ Кварѝнки или Купенчеата. Тая полянка е задъ тъй наречената Демирь-капия и достига близо до турското село Курларь. За тия могилки ся приказва, че населението едно врѣме отивало на Св. Марина да коли курбань и еднѫжь турцитѣ ги присрѣщнали, та ся сбили и отъ тогава сѫ останали гробищата[1]). Оброчището Св. Марина е 10 минути до селото Курларь и ги дѣли една суха долинка наречена Вишнѝца. [2]) Има и други оброчища, на които названията имъ не ся помнятъ.

Демѝръ-капие (жѣлѣзна врата) ся намира на 1 часъ растояние въ севѣрозападна страна отъ Еникьой. На това мѣсто ся намира една староврѣмска стѣна по върховетѣ на стръмното бърдо въ длъжь, по стрьмнинитѣ нѣгдѣ оцѣлѣла на половина, а на другитѣ въ развалини. По нѣгдѣ си тя има останало до 2 метра височина, нѣгдѣ е обрасло съ дървета и е останала само основата. Тая стѣна е съградена отъ дѣлани камъне, варь (хоросанъ) и има дължина не по малко отъ 500 метра, дебелина 11 метра, а височината ѝ е неизвѣстна колко е била на врѣмето си. Простира ся по посока отъ севѣръ къмъ югъ, а проходъ има само на срѣдата, гдѣто сѫ и вратата Демирь-капия. По посоката си показва, че тя е била съградена да пази Еникьой и вътрѣшностьта на Родопитѣ къмъ истокъ отъ Чеченскитѣ мѣста, Драмско (входоветѣ за Македония) и Ениджeнското поле. Едничкий входъ е реченната Клисура Демирь-капия. Поселението Еникьой и долинитѣ на Мѣста сѫ прѣдпазени отъ рѣчената стѣна, а входътъ ѝ трѣбва да е билъ обръженъ съ единъ видъ стражарска кула, нѣщо което показватъ едни развалини при Димирь-капия. Стѣната не е била безъ извѣстно стратегическо значение и за цѣлитѣ тукашни вътрѣшни мѣста въ Родопитѣ, тъй като тя е пазила входътъ за широката Македония и крайбрѣжната ивица на Архипелагътъ.

---

[1]) Въ всичкитѣ български села въ Родопитѣ, има построени до черквитѣ особни здания, единъ катъ връзъ земята и единъ въ земята дълбоко, въ които ся прибиратъ и трупатъ коститѣ на умрѣлитѣ, които изваждатъ отъ гробоветѣ въ третята година слѣдъ смъртьта имъ. Тия здания носятъ особно име гробници и постоянно палятъ кандила и свѣщи въ тѣхъ.

[2]) Въ Еникьой и Габрово всичкитѣ малки поточета казватъ съ едно общо име Вѝшница.

При Демиръ-капия е черквището Св. Илия, за която населението говори да е била мънастирь. До тукъ достига единий край и на спомѣнатата по горѣ мѣстность Брóси, гдѣто сега е ниви, въ които и до днесь орачитѣ намиратъ въ земята тухли, гърнета и такива голѣми кюпове, въ които може ся побра до 12 товара вода.

Въ срѣдъ Еникьой ся намиратъ развалини въ широка градина, които казватъ Пóповия кунáкъ, по които ся познава, че на врѣмето си трѣбва да е имало нѣкакво знатно здание, а населението мисли да е било митрополията. На това мѣсто, селянитѣ прѣди 50 години и повече, захванали да градятъ черква съ правителственно позволение и камьнний материялъ билъ носенъ отъ развалинитѣ въ Ковачево. Нъ щомъ дошла до прозорцитѣ, околнитѣ турци ся събрали и я развалили до основа, като накарали съ сила населението да си прѣнесе всичкитѣ камьни въ Ковачево, отъ гдѣто били донесени.

На $^3/_4$ часа въ севѣроисточната посока въ дъното на Вишница сѫ политѣ на голий врьхъ Чалъ-тепе, който ся простира до Ксанти и свършва южнитѣ поли въ полето. Тоя високъ врьхъ Еникьовци казватъ Рýеан и служи като барометръ на околнитѣ жители за познавание врѣмето. Въ нивитѣ кѫдѣ Св. Марина, единъ Еникьовецъ орачь, като оралъ нивата си въ въ 1872/73 година, изведнѫжь ненадѣйно си закачилъ оралото на голѣма желѣзна брънка (халка) отъ камьненъ похлупакъ. Орачьтъ отъ тукъ, отъ тамъ (може би да е казалъ и на нѣкои си негови приятели) отмахналъ похлупакътъ и що да види, отворило ся подземно здание. То било едно здание като паралелограмъ съградено съ камьни — хоросанъ, много трайно и дълбоко въ земята. Отъ страхъ да не си испатятъ нѣщо отъ правителството, похлупили си го и замълчали да ся не научатъ турцитѣ и си стои така и до днесь. Какво е било то повътрѣ, имало ли е и други здания — кюпове, имали нѣкои дрѣвности по него, не ся знае и мѫчно ще може и да ся узнае още за длъго врѣме при днешнитѣ обстоятелства.

Въобще Габрово ся счита за новозасéлено село по врѣме на истурчванието. По напрѣдъ не е имало тамъ село. Прѣданието въ населението за заселванието на Габрово е, че тó е основано отъ двама братия, отъ които единий казвали

Златилъ кехая, чието име и до днесь носи една отъ махалитѣ му, наречена Златилáтската махала. По послѣ тó ся е увеличавало отъ бѣженци отъ Исьоренъ, Муставчово и др. помашки села. Четире петь кѫщи си иматъ и днесь роднини въ Исьоренъ, напр. Касапъ Петро, Чорбаджи Павле, Фотю Чикевъ и др. на които роднинитѣ имъ отъ Исьоренъ донисатъ дѣлъ (мирасъ) отъ овощията.

Около Габрово нѣма забѣлѣжителни старини както въ Еникьой. На истокъ отъ селото е мѣстностьта Градúще, на $1/4$ часъ растояние, на което има развалини отъ старо здание. Само едничко прѣдание за това мѣсто има запазено въ населението и тó е, че когато било по здраво, имало е подземие, което е слизало на долѣ чакъ до рѣкичката Вишница, отъ гдѣто ужь могло да ся доставя вода за зданието, което казватъ, че е било крѣпость. Нъ такива слѣди не ся знаятъ сега.

Подъ селото има оброчище, Св. Атанасъ и врьхъ селото, мѣжду Исьоренъ и Габрово $1^1/_2$ часъ растояние въ севѣро-источната посока, е оброчището Св. Еленка, гдѣто ежегодно колятъ курбанъ.

III.

Нѣщо по истурчванието въ Ксантийско.

Много прѣдания и тó като прѣсни, ся приказватъ отъ населението въ Еникьой и Габрово за истурчванието на помацитѣ въ тия мѣста. Па и самитѣ помаци си знаятъ това (може бити да има и особни прѣдания, дори и нѣкои запазени старини у тѣхъ) и мнозина по простодушни и не фанатазирани отъ тѣхъ си приказватъ на християнскитѣ си братя по кръвь нѣкои събития по истурчванието имъ.

Прѣди всичко, да забѣлѣжимъ и това, че като гранични точки, догдѣто ся простиратъ помацитѣ на югъ въ Родопитѣ, сѫ р. Мѣста на западъ отъ гдѣто захващатъ Родопинитѣ поли къмъ Драмско. Тая мѣстность, дѣсната страна на Мѣста ся населява отъ турци прочюти по кръвожадностьта си и разбойнический си духъ, наричани Чеченци. Тия говорятъ развалень

турски язикъ съ много български и грьцки примѣси.*) Отсамъ Мѣста, отъ лѣва страна, помацитѣ достигатъ до самитѣ поли на Родопитѣ въ Ксантийската кааза.

Най распространено прѣдание и то като прѣсно още събитие измѣжду населението въ Еникьой и Габрово е това: въ врѣме на истурчванието, отъ всичкитѣ околни села по нѣколко души крѣпки въ християнството избѣгали въ Еникьой и го поселили, за това го и нарекли Еникьой (Ново-село). По напрѣдъ види ся старото поселение тукъ е било разрушено. Отъ Мунжюлусъ (помашко село, близосѣдно на Еникьой) е дошла баба Буфолцка съ три дъщери и овцетѣ си и ся намѣстила въ Еникьой. За овцетѣ си купила паша въ Чалътъ за единъ мѣхъ сирене. Отъ нея водятъ потеклото си днѣшнитѣ Тороманoвци, Миндювци, Мирчоолларъ, Келевци и др. въ Еникьой. Тая баба е донесла два желѣзни свѣщника, които и до днесь стоятъ въ грькоманската черква. Мунджюлусци казватъ че сѫ били българи, нъ язикътъ имъ днесь е смѣсенъ. Чюдното е, както казахме по горѣ, че отъ дѣсна страна на Мѣста турцитѣ казватъ, че сѫ били грьци потурчени, нъ има много названия български. По долѣ ще видимъ, че нѣколко отъ тия чисто турски днесь села сѫ си запазили и българскитѣ названия.

Друго турско село Курдаланъ, $1^1/_2$ часъ далечь отъ Еникьой, го казватъ К а л о я́ н о в о и отъ това село водятъ потеклото си Андонъ Каражовци въ Еникьой! Отъ турското село Курларь и отъ Броси сѫ дошли нѣколко фамилии въ Еникьой и сѫ въ махалата къмъ Демирь-капия.

Друго важно отъ помашкитѣ села, отъ лѣво Мѣста, по извѣстностьта си и любопитнитѣ прѣдания за него е селото Исьорень, което както помацитѣ, така и Еникьовци и Габровци наричатъ по старото си име О б р е а ш е н е, а помацитѣ го казватъ Б р е́ щ е н е; казватъ го ужь за това, защото наскоро сѫ обърнати въ мохамеданството.

Исьоренъ лѣжи на пѫть отъ Ахѫчелебийско къмъ Мѣста, за Габрово и Еникьой, и е расположено нѣколко часа далечь къмъ югъ отъ Енидже, врьхове отъ които захваща улейтъ къмъ морето. Къмъ Габрово и Еникьой, тó е съсѣдно на $1^1/_2$ часъ

*) Напр. „си́ва кечи́ гюрдю̀ньму вазъ баи́рчинка-на на юкаря́“ и пр.

въ севѣрозападъ отъ Еникьой и землището имъ ся съединява. Исьоренъ, Муставшово, кѫшлитѣ и махалитѣ пръснати по бърдата чакъ до Ксанти, по на вътрѣ въ Родопитѣ Вълканово, Пашовикъ, Бюкчябунарь, Козлуджя, Демерджикъ и др. помашки селца отъ Елидже до Ксанти, сѫ най кроткитѣ, най честнитѣ и най простодушнитѣ помашки селца. Не съ малка горесть и любознателность е драго на човѣка да минова и ся срѣща съ тия простодушни и трудолюбиви хорица по тия прѣлестни и раскошни по растителность и климатъ мѣста. Още по драго е човѣку да чюе тѣхний звученъ български говоръ и чисто славянски нрави и обичаи. У тѣхъ фанатизмъ, грабежь, кръвожадность и др. убийственни пороци съвършенно липсватъ. Чисто българскитѣ географически названия, говорътъ, обичаитѣ, старинитѣ, които не сѫ рѣдкость по тия мѣста и др. под. стоятъ непокътнати и почти никакъ неизвѣстни на учений свѣтъ, и съ врѣме тѣ ще бѫдѫтъ не отъ малка важность както за българската, така и за славянската книжнина.

Жителитѣ по тия мѣста иматъ едро москулясто тѣло, пъргово и стройно тѣлосложение, валчесто и кръвно лице, правилни чърти и тихъ и грациозенъ ходъ. Женский полъ ся отличава съ нѣжпость, срамежливость, пъргавина и удивителна красота. Мѫжското облѣкло до нѣгдѣ е тождественно съ мѫжското скотовъдческо въ Ахѫ-челеби облѣкло съ една лична разлика, червенитѣ пояси, зюнкитѣ на крачюлитѣ и бѣлитѣ чалми. Женското е платнена материя черна или червена, нъ съ български прѣстилки, тестемели и пояси. Само врьхнитѣ фереджи сѫ купени, а всичко друго и мѫжско и женско облѣкло е домашна направа. Поминъкътъ имъ е земледѣлие, скотовъдство, а най много работението тютюнъ и овощия.

Исьоренъ брои повече отъ 300 кѫщи съ своитѣ махалчини пръснати на близо по бърдата. Дѣдо Сивко, Барабинооллaрь и Вулевци въ Еникьой водятъ потеклото си отъ Исьоренъ. Нъ въобще болшинството въ Габрово ся считатъ за прѣселенци отъ Исьоренъ. Исьоренъ казватъ е най скоро потурчено отъ всички други помашки села въ Родопитѣ, и то не изведнѫжь всичкото село; горнята махала е била най напрѣдъ потурчена. Че наистина е скоро истурчено, старцитѣ казватъ, че прѣди 35—40 години напрѣдъ, е имало двѣ три баби по-

макини, които си вардили християнската вѣра и които пращали постоянно свѣщи, масло и др. на Еникьовската черква на Коледа. Великдень и др. лични праздници.

За причинитѣ на истурчванието на Исьоренъ казватъ и самитѣ си помаци това, че причина станалъ попътъ имъ. Попътъ имъ билъ младъ и хубавецъ човѣкъ и яздилъ бѣлъ конь. Той билъ направилъ нѣкаква грѣшка, та нѣкои отъ селянитѣ ся оплакали на владиката имъ въ Ксанти, който го повикалъ и отъ какъ го билъ съ камшикъ, държялъ го и затворенъ нѣколко дни. Послѣ му опростилъ, отпустналъ го, нъ му забѣлѣжилъ, че ако още веднъжь ся не прѣдпази, ще му остриже брадата. Попътъ билъ много честолюбивъ човѣкъ, та отъ ядъ и срамъ, прѣдумалъ нѣколко селяни и отишли при кадията и ся потурчили. За знакъ тѣ навили бѣли чалми на главата си и когато ся връщали, било е праздникъ, та момитѣ и момцитѣ играли хоро на хорището (и днесь има название въ селото на една площадь по име хорището). Щомъ ги видѣли, испоплашили ся, развалили хорото и ся разбѣгали. А една мома годеница, като познала годеникътъ си потурченъ, отъ що го много обичала, а отъ друга страна отъ що била прѣданна на бащината си вѣра, за да не зема турчинъ, отишла вънъ отъ селото, хвърлила ся отъ една каменна скала и ся убила. Тая скала и до днесь носи името м ó м и н ъ к á м е н ь. Ония отъ селянитѣ, които не приели да ся извѣрятъ избѣгали въ Габрово и Еникьой.

Ако това прѣдание е истинно тогава нѣма съмнѣние, че Исьоренъ е потурчено въ скоро врѣме и съвсѣмъ по частенъ случай и частни причини отъ общето потурчвание на всичкитѣ въ Родопитѣ причини, което не е било въ твърдѣ близско минало, при всичкитѣ други прѣдания, що ся приказватъ за това. Владика (отдѣлна Ксантийска епархия е била отворена въ Ксанти въ началото на настоящий вѣкъ) въ Ксанти е билъ назначенъ за пръвъ пѫть около 1800 — 810 год. Слѣдователно, около това врѣме трѣбва да е станало и частното истурчвание на селото Исьоренъ. Наномнями това, дано би любопитството на вещитѣ по тая часть ги повлече да се завзематъ и изучатъ тоя толкова тъменъ исторически въпросъ по истурчванието на Родопскитѣ помаци.

Друго прѣдание казва, че Ксантийский владика, подъ чия-

то власть сж били и Исьоренци, имъ наложилъ тѣжъкъ владишки данъкъ, та попътъ и селскитѣ първенци ся скарали съ него и като не успѣли да го прѣдуматъ да не имъ зема данъкътъ, заклели му ся че ще бждѫтъ на турска вѣра, ако му дадѫтъ беззаконний данъкъ.*) И отъ ядъ и инатъ потурчили ся. Това станало на день Великдень. И тукъ ся повтаря за самоубийството на мома, за да не гледа и зема за мжжь обичний си любовникъ, който билъ станалъ турчинъ. „Ей саквóзикана са пáтилу нáшеану сéлу“ е слушалъ Г. Змѣйковичь отъ устата на Исьоренски старци помаци въ Еникьой.

Много христиански обичаи ся пазятъ и до днесь въ Исьоренъ, като хороиграние, правяние помени за умрѣлитѣ, провождание восъкъ, масло, кърпи, дрѣхи — зáвеатьчеак въ черквитѣ и др.**) Дори и роднинскитѣ връзски, както споменахме и по прѣди, ся помнятъ мѣжду Еникьовци, Габровци и Исьоренци. Когато става свадба, годежь, рождение, лични праздници, като Великъ день, Коледа и др. родственницитѣ Исьоренски си пращатъ дарове, хлѣбове и др. по мѣстнитѣ български обичаи, на роднинитѣ си въ Еникьой и Габрово. Помнятъ си ся и си даватъ дѣловетѣ отъ овощията отъ Исьоренци на Еникьовци и Габровци, и това ся испълнява и до днесь твърдѣ строго всяка година. Това забѣлѣжихме и на друго мѣсто, нъ тукъ го спомѣнахме, за да ни ся удаде случай да забѣлѣжимъ и едно обичайно право въ Родопитѣ, каквото може бити да не сжществува всякждѣ. Една градина, нива или ливада, колкото притѣжатели и да промѣни, комуто и да ся продава, плодовититѣ дървета, които ся намиратъ въ тѣхъ, плодътъ имъ ся подѣля на наслѣдницитѣ на тоя притѣжатель, който когато е

*) Кълнанието въ турска вѣра е най строгата клѣтва въ Родопскитѣ българи. Каже ли веднжжь „на тýрцка веара да сáмъ акó ни стóреа еай сувá“ то е свършено нѣщо.

**) И въ Ахж-челебийско у помацитѣ има тая вѣра въ целебността и помощьта на християнскитѣ святиии, вѣрвания основания на разни видѣния и др. Ако нѣкой страда отъ нѣкоя болесть, настане болесть обща, или суша и др. под. испращатъ дарове въ черквитѣ, а често и прѣспаватъ въ тѣхъ вечерь. Има помаци, които като задлъжително си подаряватъ ежегодно опрѣдѣленно количество восъкъ, масло и др.

била въ негови ржцѣ е посадилъ самъ плодовититѣ дървета. При това, прави ся дѣлъ и на личний притѣжатель въ чиито ржцѣ е попаднала. Това ся пази и испълнява толкова строго, щото никакъвъ кодиксъ не е въ сила да го отмѣни. И то ся протака дори до тогава, догдѣ ся изгуби дървото. Случва ся да ся явяватъ *мирасчие*, наслѣдници, по 50 души на едно дърво, което на врѣмето е било стока на едно лице.

Г-нъ Змѣйковичь кога е билъ учитель въ Габрово, е слушалъ, че у една помакиня бабичка въ Исьоренъ е имало една пергаментна книга — писана кожа — която я имала като свѣщенно, вардила я като очитѣ си и денонощно ѝ палила кандило. Каква е била тая книга, не ся знае, защото не давала никой да я види. Мнозина любопитни хора отъ Ксанти, Еникьой и Габрово, ся мжчили да я купятъ, нъ помакинята отрицала категорически, като думала: „ба́ба и ма́йка, миро́сани да са, ми са зари́чяли да еа чюв́амъ, чи дуде́ сеади́ сази́кана кини́га ф къа́щи, и́ма си́чку ху́баво и при́легитну, пак куса удма́хнеа фсе ло́шо иза́дьничеаву; неамо́йтеа ми и спуми́на за не́еа.“ Слѣдъ смъртьта на тая помакиня, нѣкои отъ Габрово ся мжчили да земать въпросната книга отъ синоветѣ ѝ, нъ тѣ отрекли, ужь че нищо не знаятъ за подобно нѣщо. Трѣбва или да е скрита нѣгдѣ, или да е изгорена, ако истина е било това. За тая книга имало и други расказы и нѣкои казвали, че тя ужь е била поповото евангелие. Въ Еникьой е намѣрено подобно евангелие, отъ което само два листа ся съхраняватъ по настоящемъ у Гего Радювъ въ Долно Райково, а другитѣ сж изгорени както ся види, защото оцѣлѣлитѣ листове сж напържени отъ огънь.

Мѣстноститѣ си пазятъ чисто българскитѣ названия, та и нѣкои села си иматъ своитѣ български имена, съ които населението си ги назовава и днесь. Така напр. чисто турското село Хурузлу $1^1/_2$ часъ далечь отъ Еникьой, казватъ Пеатлѣвото, Ада казватъ Пло́щеанеа, Деровасъ Иринца. За послѣднето ся казва, че е имало въ него една баба Ирина и въ врѣме на истурчванието на това село, останало едно нейно момченце, което прибрала и хранила една туркиня приятелка и щомъ порастнало, избѣгало въ Еникьой. Защото му казва-

ла Олумъ, тó му останало това име и отъ него водятъ потеклото си днешнитѣ Улюолларъ въ Еникьой. Казватъ че е билъ прѣдѣдото на тия Улювци.

IV.

Облѣкло.

Облѣклото, което носятъ въ Еникьой и Габрово е това:

Мѫжко облѣкло.

1-о. „Чи́пнати га́шеа." Вълнени домашни гащи, потури, синь или черенъ цвѣтъ, съ широки крачоли, които покриватъ само колѣното, съ малко или никакви гайтани, безъ бажяци. Лѣтно врѣме широки платнени черни или сини „карава́неа," както ги казватъ въ Ахѫ-челебийско. Тий ся врьзватъ и затѣгатъ прѣзъ крьстътъ съ дебела, плетена вълнена врьвь отпрѣдъ до подъ лъжичката.

2-о. „Чорапи" обикновенно бѣли или черни, длъги до подъ коленитѣ, гдѣто ся прѣкриватъ краищата имъ отъ потуритѣ.

3-о. „Еамени́п" сахтиянени или отъ ново врѣме кондури, на нозетѣ.

4-о. „По́яс" домашна направа, вълненъ, въ Еникьой моравъ цвѣтъ, а въ Габрово аленъ. Той ся обвива нѣколко пѫти около крьстътъ и стѣга потуритѣ.

5-о. „Ри́за" домашна направа памучна, съ раздвоенъ нагрѫдникъ до лъжичката, широка съ право огѫрле и съ широки рѫкави, често на краищата съ наплетени бѣли копринени краски, които въ Ахѫ-челеби наричатъ „паде́меа" съ разни названия. Понѣкога (отъ ново врѣме) ги правятъ отъ купенъ платъ и много рѣдко да имъ турятъ копчета на шията и рѫкавитѣ.

6-о. „Еле́къ," жилетка вълнена, съ огѫрле, нъ безъ рѫкави и съ прѣдиплени крила отпрѣдъ безъ копчета. Лѣтно врѣме отъ купенъ платъ и рѣдко съ копчета отъ горѣ на долѣ.

7-о. „Хаби́нка" копаранъ, вълненъ платъ, съ рѫкави и гайтани, нъ не закопчена отпрѣдъ. Носи ся врьзъ елекътъ и е врьхна дрѣха.

8-о. „Фесъ“ на главата безъ пискюль, често навиена около него черна кърпа, като чалма.

9-о. „Ке́пеата“ дльга до петитѣ врьхна дрѣха, безъ подплата, вълненъ платъ. Тя ся носи въ студъ и я казватъ още и „копаран.“

Коситѣ си на главата стрижятъ по равно всякждѣ, а въ старо врѣме бръснали главитѣ си цѣли. Брадата бръснатъ, а мустацитѣ не.

Женско облѣкло.

1-о. „Риза“ домашенъ бѣлъ платъ, широка, съ раздвоенъ нагрждникъ, съ право огжрле и широки ржкави. На политѣ отдолѣ везена съ разни краски; нея казватъ „киндо́сана риза.“

2-о. „Уста́нъ“ връзъ ризата, синь цвѣтъ, вълненъ, домашна направа, въ образъ на ризата, съ ржкави или безъ ржкави, нъ само до рамената.

3-о. „Сая́“ по кжса врьхна дрѣха, раздвоена отъ горѣ на долѣ цѣла отпрѣдъ, достига до подъ поясътъ и ся виждатъ само ржкавитѣ и́ и отпрѣдъ.

4-о. „Копара́н,“ синъ или черенъ цвѣтъ, вълнена или сукнена у по богатитѣ, на дльжина до колѣнитѣ, съ широки крила, които прѣдиплюватъ отпрѣдъ, раздвоенъ отъ горѣ на долѣ и безъ копчета. И на кълкитѣ по малко раздвоени.

5-о. „Прѣстилка“ отпрѣдъ подобна на Ахж-челебийската, нъ по просто направена.

6-о. „Калпа́к“ на главата, половината отдзадъ отъ платно, а отъ прѣдъ половината сукно червено, съ ширить прѣзъ брадата.

7-о. „Къарма́“ кърпа голѣма четирежгленна връзъ калпакътъ на главата забучена на него съ игла. Женитѣ, които „же́леат“ — скърбятъ носятъ бѣла кърпа. Всичкитѣ вдовици носятъ бѣли кърпи. Другитѣ червени. Въ врѣме на смърть отъ домашнитѣ си, коситѣ си расплитатъ.

8-о. Косата си плетжтъ както въ Ахж-челебийско, и отъ нея спущатъ плитки отъ връви разенъ цвѣтъ до подъ бедрата си. Голѣма и черна коса е обична.

9-о. Емении прости и чорапи на нозетѣ си, нъ са̀мо зимѣ. Лѣтѣ боси, а на хоро само съ емении на боса нога — „на преа́бусъ.“

10-о. На ушитѣ си носятъ обеци, които казватъ „хлоре́,“ а въ Ахж-челебийско „у́шьники.“ Въ дѣлнични дни само по една проста сребърна халкица, а въ праздници закачатъ и по една жълта монета. Невѣститѣ носятъ по длъги обеци.

Всичкото облѣкло е домашна направа, просто и никаква раскошность нѣма както въ Ахж-челебийско. Грждитѣ на женитѣ на половина ся виждатъ, защото дрѣхитѣ отпрѣдъ не сж закопчени.

V.

Народни обичаи въ Еникьой и Габрово.

Обикновенно и тукъ любовнитѣ влечения и на двата пола ся явяватъ още отъ раннитѣ дѣтински години. А на това сж причина общий характеръ на населението въ такива случаи — самитѣ родители, които още отъ пелени почнатъ да приказватъ и приучватъ дѣцата си къмъ любовни чювствования. Затова не е чюдно, гдѣто и тукъ, както и въ Ахж-челеби, често ся срѣщатъ дванадесеть годишни момче и момиче влюбени вече едно друго. Тая лоша чърта отскоро е проникнала въ характерътъ на тукашното население, защото прѣди 40 години и повече, старцитѣ приказватъ, че двадесеть годишни момци сж играяли „*чилѝкъ*“ и др. дѣтински игри, когато 35-тѣ годишни ергени играяли хорото. До 20, та и до 25 годишнитѣ момци не знаяли да отидатъ на никое публично веселие, сборъ, сѣдѣнка и пр. А 18 годишнитѣ моми тогава сж пасяли кравитѣ, или домашний другъ добитъкъ и дори незнаяли да предмтъ до тая възрасть.

И въ Габрово и въ Еникьой, момъкътъ ся годи отъ 18 до 23 годишна възрасть, най късно до 25 години. Тоже и момата съ еднаква възрасть, съ единственна цѣль да бжде тя здрава за работа. Залюбванията и избиранието става на хоро, на вода и др. Сѣдѣнки ставатъ и тукъ, нъ не както Ахжчелебийскитѣ.

Когато единъ момъкъ е вече рѣшилъ да ся годи за нѣкоя мома (често родителитѣ му турятъ прѣдъ видъ нѣколко моми, та ако не стане годежь на една, то на друга. Случва ся да отиватъ на нѣколко по рѣдъ и да не ги приематъ. Пакъ има и такива случаи, нѣколко момка да идатъ въ едно врѣме на една мома, която зема тогова, когото най много обича,) родителитѣ му свикватъ близскитѣ си роднини само мѫже, приятели и др. които ся събиратъ у момъкътъ. Момковитѣ родители имъ явяватъ намѣрението си и поставятъ на срѣдъ кѫщи едно решето. Тогава най напрѣдъ бащата момковъ хвърля колкото си иска грошове и послѣ по рѣдъ братията момкови и всичкитѣ събрани, като изговарятъ при хвърлянието всякой: „да остаре́ават, да обеале́ават, еаднъа́жь та добре́. Да е на здра́веа, с добра́ но́га и на сва́дбата м' пак. От мень ма́лко, от Го́спудеа много.“ Най послѣ хвърля и момъкътъ отъ своя страна, колкото му ся може. (Сѫщо и у момата ся събиратъ нейнитѣ роднини, нъ тѣ не хвърлятъ пари.) Тогава събиратъ хвърленитѣ пари, които сѫ отъ 100 до 500 гроша, турятъ ги въ една хубава домашна кърпа бѣла или червена, турятъ и момковий пръстенъ и захаръ и това вече е „нишеа́н.“ Тогава нѣколцина отъ най близскитѣ му роднини мѫже съ бащата на чело (на брой отъ 3 до 5 души, нъ винаги текъ, защото съ момата трѣбва да сѫ чивтъ. Това ся варди по всичкитѣ Родопи при годежи, свадби и др. Инакъ ако сѫ чивтъ, та съ момата да станатъ текъ, то́ значало лоши сѣтнини за сгоденитѣ, смърть на едногото отъ тѣхъ), зематъ и занисатъ нишянътъ денѣ или вечерь у момата за да сторятъ годежьтъ. У момата ги черпятъ, гощаватъ и дарявать, а тѣ връчватъ на рѫцетѣ ѝ нишянътъ и слѣдъ разни благословии, благопожелания и др. п. момковитѣ хора си ся врьщатъ у момъкътъ. Момата врьща като за нишянъ и тя на момъкътъ нѣколко кърпи бѣли, хубава домашна направа, наричани тукъ „къа́рми,“ една извива китка съ ябълка на момъкътъ, нъ пръстенъ нѣма.

Утриньта, и отъ момина и отъ момкова страна, съ пълни бакърени сѫдчета съ ракия, крьстосватъ селото изъ кѫща въ кѫща, черпатъ ги съ ракия и извѣстяватъ за станалий годежь. Нишянътъ и у момата и у момъкътъ стои въ решето на срѣдъ

кжщи за показъ и роднинитѣ имъ ходятъ да имъ честитятъ, гдѣто ги черпятъ съ ракия и съ мезе нахутъ и сухо грозде.

Никакви правила мѣжду сгоденитѣ не сжществуватъ тукъ, както въ Ахж-челеби, като напр. не отивание на хорото и др. единъ безъ другъ и пр. Само едно свѣнявание и приличие трѣбва да иматъ и държятъ момата спрямо момковитѣ роднини и обратно, момъкъ спрямо моминитѣ роднини. Годеникътъ тукъ не може да отиде у годеницата си, както въ Ахж-челеби и сгоденитѣ немогжтъ да ся видятъ другаде, освѣнъ на вода, или на пжтъ случайно, или пакъ на описанитѣ по долѣ случаи.

Отъ главежьтъ до свадбата имъ на всички по лични праздници, като Никуль день, Коледа, Атанасовъ день, Великдень, Петровъ день, Св. Богородица и др. момковитѣ родители пращатъ на момата хлѣбове, пари, баници, захаръ, ракия, вино и др. и момата тъй сжщо врьща назадъ на годеникътъ си подобни дарове и китка, нъ все въ по малко количество, знакъ на снисходителность и покорность. Годениковетѣ често пращатъ пари на годеницитѣ си, по нѣколцина ся събиратъ задружно. Годеницитѣ имъ отъ тия пари копуватъ брашно, масло и правятъ микичета „лукми́,“ отъ които пращатъ на годениковетѣ имъ, нъ тайно отъ родителитѣ си.

Ходение на „цакни.“

Прѣзъ месопустната и сирната недѣли, всичкитѣ моми отъ селото отиватъ задружно въ гората за дърва, съ тѣхъ наедно и момцитѣ съ оржжие. Въ гората момцитѣ насичатъ дърва, а момитѣ ги събиратъ и ся задѣватъ съ вжжета на гърбътъ си, пакъ момцитѣ натоварватъ добитъкътъ си (товаренъ добитъкъ е тукъ магарето, коне и мулета сж рѣдкость) и ся врьщатъ въ село. Изъ пжтьтъ момитѣ вървятъ напрѣдъ и пѣятъ, а момцитѣ отдирѣ имъ хвърлятъ пушки, гърмятъ. Това казватъ ходение на „ца̀кни.“ По тоя начинъ ходятъ и въ други дни прѣзъ годината, когато ся съгласятъ нѣколко годеника. Тогава отиватъ и други моми и момци любовници, не годени, нъ нѣкакъ си по тайно, не съ подобающето тържество.

Ходение на „паратику.“

Когато иска нѣкой годеникъ, прати извѣстие на годеницата си да иде еди по кое врѣме на еди кое мѣсто вънъ отъ

селото. Годеницата му земе едно „цеадило“ (една четире-жгленна вълнена кърпа, на жглитѣ съ възли) и ужь че ще бере листе, иде на опрѣдѣленното мѣсто, гдѣто откакъ сѣдятъ двамата съ годеникътъ си, колкото си искатъ и послѣ си отиватъ у дома си. По нѣколко годеника ся съгласяватъ, та отиватъ задружно съ годеницитѣ си. Тая чърта е едничката развратна отъ животътъ на тия сѐлца. Еднжжь отиде ли една годеница съ годеникътъ си на „паратико,“ не могжтъ да ся оставятъ (разгодятъ) послѣ, защото мжчно може ся загодятъ за други. Ако не отиде нѣкоя на „паратико,“ оставя я годеникътъ ѝ. Затова този обичай ся пази много строго.

Свадба.

Мѣжду годежьтъ и свадбата ся изминватъ 2—3 години, имало е случай и по 8 години да ся годятъ. И тукъ, както и въ Ахж-челебийско, деньтъ на вѣнчанието опрѣдѣлятъ родителитѣ момкови и момини нѣколко дни напрѣдъ, който день непрѣменно е Недѣля, а открититѣ приготовления, или съ други думи свадбата захваща отъ

Четвьртъкъ.

Тоя день опрѣдѣлятъ двама девери, които трѣбва да сж ергени, братия или браточеди на момъкътъ. Деверитѣ утриньта зематъ по едно шише ракия и вино, нъ безъ торба и калесватъ момковитѣ роднини, момичета и момци. Момичетата ся събиратъ у момъкътъ, мелятъ на ржчни мелници булгуръ — „*трахана*“ отъ пшеница и пѣятъ. Момцитѣ съ добитъцитѣ си и съ оржжие отиватъ въ гората съ гърмежь и докарватъ дьрва на момъкътъ, който ги черпи, гощава, пѣятъ и играятъ и ся разотиватъ вечерьта. Двама или трима закарватъ дьрва отъ момковитѣ у момата, която ги дарява съ по една бѣла кърпа. Така сжщо и у момата ся събиратъ нейнитѣ дружки и роднини момичета, които помагатъ на момата едно друго за свадбата и тамъ тия пѣятъ и ся веселятъ. Тамо тий мѣсятъ и приготвятъ и свадбарскитѣ хлѣбове и др. Отъ прѣсичянието деньтъ

за вѣнчанието, което врѣме не е по малко отъ една седмица и момъкътъ и момата вече не ся виждатъ да излазятъ по вънъ отъ къщи. Има обичай, че още тоя день, когато ся е отсѣкла свадбата, майката или друга нѣкоя баба, заврьзва на възли учкурътъ (връзката) на потуритѣ на момъкътъ и ги отврьзва само слѣдъ вѣнчанието на първата вечерь, когато да отидатъ въ брачната стая, слѣдъ като ся вече разотидатъ свадбаритѣ и всички, които сѫ били по свадбата. Това ся прави, за да не би неприятели да заврьжятъ момъкътъ и съ това да не може да извърши половий актъ. А такива неприятели на момъкътъ или момата сѫ ония хора, които сѫ желаяли да земѫтъ момата за свое момче, или момъкътъ за своя мома. Това вѣрвание го има и у помацитѣ и у българитѣ въ цѣлитѣ Родопи. Има го и въ Пловдивско по селата.

Сѫббота.

Деверитѣ отъ рано тоя день почнатъ да калесватъ госте за свадбата. Съ пълна бъклица вино, турена въ шарена торба съ цвѣте, отиватъ най напрѣдъ и калесватъ крьстникови и послѣ по рѣдъ всички роднини и приятели изъ кѫща въ кѫща, които му е посочилъ момъкътъ и родителитѣ му. Калесванието става по тоя начинъ: подава деверьтъ бъклицата и казва: „з а п о в е а́ и т е а н а с в а д б а д о в е́ ч е а р а.“ Калесаний зима бъклицата, глътне малко отъ виното, като изрече и подобающата благодарность и благопожелание на младоженцитѣ.

Тогава всякой калесанъ ще купи по единъ четвьртъ отъ едно гювде месо, или пакъ събиратъ ся нѣколко души и купятъ задружно единъ живъ овенъ, или козелъ, на когото наврьзватъ звьнци и съ викове, тропотъ, пѣяне и цигулки (л и́ р а) го закарватъ на момъкътъ. Понѣкога го нашарватъ съ бои, окичватъ съ цвѣтя и съ подобающий шумъ го закарватъ у момата и отъ тамъ у момъкътъ. Това е даръпъ на момъкътъ, вмѣсто Ахѫ-челебийский ш ю в и́ ш ъ, състоящъ отъ сѫдове и др. домашни принадлѣжности. Особенно е прѣдпочтително козе месо, или козелъ. Крьстникътъ завождатъ у момкови съ особно тържество, съ свирня. И неговий даръ е сѫщий, както и другитѣ.

Събраното месо наготвятъ у момъкътъ и ги гощава. Вечерьта стоятъ до късно, всичкото врѣме ся прѣкарва съ веселби и послѣ ся разотиватъ.

Всичкитѣ сѫдове за свадба сѫ пръстени и внимаватъ щото тѣ да бѫдѫтъ нови. Ястията на свадба сѫ четире: 1-о чорба съ орисъ и съ тльстина наречена „лѝгда,“ 2-о месо чисто „кóпанеа,“ 3-о пилафь и 4-о „кеашькéкъ“ — булгурь съ тльстина отъ месо. Сѫщото е и у момата.

Недѣля.

Утриньта въ Недѣля, деверьтъ отива съ бъклица и довожда най напрѣдъ кумътъ съ четата му (роднини и близски кумови) у момъкътъ. А слѣдъ отпустъ черква, всички отъ миналий день момкови роднини, ся събиратъ въ домътъ на момъкътъ и всякой си носи отъ себе си по едно шише ракия и когато отиватъ за невѣстата, черпятъ ся единъ другъ изъ пѫтьтъ и всякиго другиго, когото случайно срѣщнатъ. Когато всичко е готово, тогава старий сватъ (момковий баща или най близний му роднина; старий сватъ е единь видъ управительтъ на свадбата отъ момкова страна), раздава на всички сватове по едно зелено брешленово клонче, което всякой носи затъкнато на поясътъ си, или на шапката. Тоя обичай значи това: че както брешленътъ ся свива и сплита у другитѣ дьрвеса, така и младоженцитѣ да ся свиватъ единъ у другъ и виятъ домъ, и както брешленътъ и зиме и лѣте е зеленъ и цврьстъ, така и младоженцитѣ да бѫдатъ винаги здрави, твьрди и щастливи. Слѣдъ това всички тьргватъ за невѣстата. Най напрѣдъ върви деверьтъ съ знаме—бѣлъ платъ на вьрлина и на вьрхътъ зелени клончета — слѣдъ него сватоветѣ отпрѣдъ по старитѣ, до тѣхъ по младитѣ съ свирни и пѣяне пѣсни, послѣ момъкътъ съ приятелитѣ си и най сѣтне женитѣ и момитѣ. Знамето е сторено отъ момина страна и пратено на момкови; него казватъ „прéапур.“ Тоя обичай е имало и въ Ахѫ-челебийско напрѣдъ, нъ сега го нѣма. Има го у помацитѣ и въ българскитѣ села въ Рупчоска околия, гдѣто го казватъ „стiáг.“

Когато достигнатъ до кѫщата момина, първо влиза кал-

та́теат съ деверитѣ и зетьтъ и послѣ сватоветѣ[1]). Въ стаята гдѣто е момата, има много момичета нейни дружки, които притварятъ вратата и подаватъ ръцетѣ си навънъ. Кумътъ имъ спуща по нѣкоя пара (подобно като въ Ахъ-челебийско) като за откупъ, послѣ ритва вратата на три пъти и влѣзва заедно съ деверитѣ и зетьтъ съ зълвитѣ (зълви сѫ двѣ момичета сестри или браточедки момкови и ги казватъ придаржеа́льки). Въ това врѣме момичетата пѣятъ така:

Карагу́й стои́
На мо́мин сто́бур,
Пофа́лилa еа
Мома́ сас мо́мчеа.

Тогава деверьтъ приближава при невѣстата, която не е нагиздена добрѣ, донася и́ отъ момкова страна чорапи, обуща, кърпа за покривание и др. и почне да и́ обува чорапитѣ първо като и́ говори на три пъти: „де́ксай невеа́сто.“ Послѣ я прикриватъ съ бѣли кърпи, турятъ и́ на главата нанизи монети и слѣдъ като ся прощава съ родителитѣ и роднинитѣ си, дарява ги съ кърпи и вече всичко е готово. Доклѣ трая приготвянието на невѣстата, сватоветѣ пѣятъ, играятъ и ся черпятъ съ ракия на дворътъ. Тукъ не ги гощаватъ, както въ Ахъ-челебийско. Слѣдъ това деверитѣ и́ даватъ по въ ръка да държи червени кърпи за единий край, а деверитѣ по единъ край отъ една и по тоя начинъ я извождатъ отъ ханóеатъ — момината стая, навънъ за дворътъ. При това, запалятъ и́ и по една восчена свѣщь по една въ ръка и слѣдъ като ударятъ всички сватове съ по една бѣла кърпа прѣметната прѣзъ рамо, тръгватъ пѣшкомъ за черквата по тоя рѣдъ: най напрѣдъ вмѣсто деверьтъ, кръстниковий синъ носи знамето, до него сватоветѣ, деверитѣ съ невѣстата и зетьтъ и момковитѣ зълви, а слѣдъ тѣхъ женитѣ, роднини момкови и момини.

---

[1]) Единъ обичай съществува тукъ още, когото нѣма въ Ахъ-челебийско; той е: когато достигнатъ сватоветѣ до момината къща, отпрѣдъ портитѣ моминитѣ роднини забиватъ въ земята една дълга до 10 аршина върлина и на върхътъ връзватъ голѣма червена кърпа, и догдѣ нѣкой отъ момковитѣ роднини не ся въскачи и свали кърпата отъ върхътъ, не влизатъ въ къщи. Ако не съумѣе нѣкой бързо да ся искачи, смѣятъ ся и гаврятъ сватоветѣ.

Въ черквата при вѣнчание, зълвитѣ държятъ невѣстата по отъ страна, а сватоветѣ си свиратъ и пѣятъ на черковний дворъ догдѣ ся свърши вѣнчанието. Въ черквата влизатъ само женитѣ и близскитѣ момкови и момини роднини. Въ врѣме на обрядътъ, кръстницата хвьрля пари прѣзъ главитѣ на вѣнчанитѣ, а момковитѣ роднини въ решето прѣхвьрлятъ орѣхи, шекерчета, и др. работи за ядение и дѣцата ся надспрѣварватъ да събиратъ. Слѣдъ вѣнчанието, невѣстата завождатъ пакъ съ запаленитѣ свѣщи и съ сѫщето тържество въ домътъ на момъкътъ.

Тукъ момъкътъ ги оставя и отива по напрѣдъ въ кѫщата си и ги причаква на скалата и като ся закачи невѣстата за въ кѫщи, прѣхвьрля пари прѣзъ главата ѝ, а на нея даватъ решето съ пшеница и врьзъ пшеницата бѣлочервена врьвчица. Тогава невѣстата зема единий край и навива на три пѫти нишката, а другий край навива момковата майка и послѣ оставятъ навитата нишка въ решетото. По това поднасятъ на невѣстата мальчеа́шьна вода та ся омива. На прагътъ на стаята момкова, момъкътъ ударя на три пѫти невѣстата си съ кесията съ пари и я настѫпнова на три пѫти на дѣсната нога. Слѣдъ това присрѣщатъ невѣстата три жени отъ цѣли кѫщи и ѝ казватъ: „добре́ ни здо́е жи́ва и здра́ва." Слѣдъ това ѝ поднасятъ постланъ столъ да сѣдне и ѝ даватъ на скутътъ малко мѫжко дѣте, което цѣлува и дарява съ чорапи и съ торбичка захаръ, нѣкоя пара и др. т. Послѣднето ся прави за да ѝ бѫде пьрвата рожба мѫжко.

Слѣдъ това, невѣстата подава единъ хлѣбъ на дѣтето, а другий дава на баба си, която пакъ на третий день го сподѣля и раздава на роднинитѣ си. Тия хлѣбове сѫ пшенични, нарочно печени и донесени съ невѣстата отъ домътъ ѝ родителски и ги казватъ пону́да. Когато зетьтъ настъпва невѣстата си, роднинитѣ му ся смѣятъ и казватъ: „стъа́пни іа ху́баво да тіа слу́шеа."

Слѣдъ всичко това, всички ся разотиватъ у дома си, а деверьтъ отива и калесва за вечерьта момowинитѣ роднини, които казватъ по́газеаеа, а момковитѣ си ся считатъ калесани отъ сѫбботата. Вечерьта всички отиватъ у момъкътъ, нъ не носятъ нищо; тамъ ги гощаватъ, свирятъ, пѣятъ и играятъ хора́, а слѣдъ това зълвитѣ изваждатъ невѣстинитѣ дарове отъ кон-

чегътъ, а деверитѣ дарявать всичкитѣ отъ невѣстина страна кому риза на по близскитѣ, кому кърпа. Всякой даренъ щомъ му прѣметнатъ даръть прѣзъ рамото, подскокнова на три пѫти и съ двѣтѣ си нозе нагорѣ и изговаря слѣдоющата благословия: да остареа́ват, да обеалѐавать, еадна́шь, та добре́. Слѣдъ това пущатъ една чаша и всякой даренъ спуща въ нея по нѣкоя пара, за невѣстата фпиф. Като ся свърши всичко това, крьстникътъ влазя при невѣстата и зетьтъ, които го цѣлуватъ въ ръка, по дрѣхитѣ и на коленитѣ слѣдъ като му сторятъ по три поклони. Тогава крьстникътъ земе чаша вино и черпи всичкитѣ по рѣдъ, а черпенитѣ му турятъ по една ябълка въ чашата, които пакъ той раздава на свадбаритѣ, кога излѣзе вънъ. На излизание, невѣстата подлива на крьстникътъ да ся омие и тогава всички ся разотиватъ съ благопожелания къмъ младоженцитѣ.

Отъ невѣстина страна, нейна роднина, стои при нея една жена, която си излиза чакъ кога да спѫтъ прѣзъ нощьта. Вечерьта, кога всички си излѣзѫть, зетевата майка, или друга нѣкоя баба, развръзва заврьзаний учкуръ на зетевитѣ потури и го опасва съ единъ кѫсъ отъ мрѣжа.[1]) Моминитѣ роднини занисатъ отъ момкова страна на невѣстината майка хлѣбъ, месо и др. и то отдѣлно на бащата, отдѣлно на майката, защото тѣ не отиватъ у момъкътъ тоя пѫть.

Понедѣлникъ.

Утриньта рано, момковитѣ родители напълнятъ двѣ шишета ракия посладена съ захаръ — блага ракия, и испращатъ една жена та заниса едното шише на невѣстинитѣ родители, а отъ другото ходи изъ кѫща въ кѫща и черпи всички изъ селото, нъ нежененитѣ момъкъ или мома не черпятъ отъ тая ракия.

---

[1]). Заврьзвание на младоженцитѣ неприятелитѣ имъ правятъ така: зематъ единъ ножь и го турятъ на едната страна на пѫтьтъ, а ножницата на срѣщната и слѣдъ като минатъ сватоветѣ за у момата да я зематъ, зематъ ножьтъ и го туратъ въ ножницата наопаки, врьзватъ го добрѣ и го хвьрлятъ въ дълбока вода и когато изгние ножьтъ, тогава могѫтъ новоoжененитѣ да ся развьржатъ и сподѣлятъ брачното легло. Сѫщо праватъ и съ два сапуна.

Дѣвственностьта на невѣстата тукъ ся пази и варди много строго. Невѣстата е длъжна тутакси слѣдъ ставание отъ дѣвственното легло, да свали долнитѣ си дрѣхи и ги остави на нѣкой кѫтъ въ кѫщи, така щото лесно да ся намѣрятъ. Утриньта рано момковата майка и други жени близски, памѣрятъ дрѣхитѣ и ся увѣрятъ по бѣлѣзитѣ, че невѣстата имъ е излѣзла мома. Всички роднини отиватъ и питатъ момковитѣ домашни „как сте, добрé ли сте? — Млóго добрé“ отговарятъ весело, което значи че невѣстата е цѣломѫдренна. И моминитѣ родители пращатъ двѣ жени съ баница — плакéнда — у момъкътъ за да ся увѣрятъ лично въ дѣвственностьта. Тамъ имъ поставятъ трапеза, та ги гощаватъ, на която изядатъ и баницата. Ако невѣстата не излѣзе мома, тогава тя ся подлага на питания, мъмрения и всички я гледатъ съ прѣзрение. Момъкътъ има пълно право да си я върне на родителитѣ ѝ освѣнъ ако е причината самъ той, прѣди да ся оженятъ. Въ по отдавнашно врѣме е имало случаи да ся връщата вѣнчени невѣсти у родителитѣ си, по причина на развалена дѣвственность, нъ сега такива случаи нѣма.

Бъакал.

Прѣзъ тоя день още моминитѣ родители пращатъ у невѣстини двѣ-три малки момченца съ една бъклица напълнена съ вино и единъ хлѣбъ домашенъ — пеащеанѝк — проваленъ на срѣдата и навретъ на тъсмата на бъклицата, когото занисатъ у невѣстата. Тамъ имъ поставятъ праздна трапеза безъ нищо и отъ зетева страна поставятъ накъ други момченца. Момченцата зематъ хлѣбътъ задружно и го расчекватъ на части врьзъ трапезата, като пѣятъ сѫщата пѣснь, която пѣятъ при влизание зетьтъ у невѣстата: „карагуй стой“ и пр. Слѣдъ това имъ принасятъ ястие, гощаватъ ги и си ги испращатъ, като ги цѣлува невѣстата, а зетьтъ имъ дава даръ по нѣкоя пара.

Прикеа.

Въ Габрово и Еникьой не закарватъ ведно съ невѣстата и приката, както въ Ахѫ-челебийско, а я зематъ въ понедѣлникъ вечерь. Събиратъ ся нѣкои отъ близскитѣ роднини

момкови, и заедно съ зетьтъ и невѣстата отиватъ у невѣстинитѣ родители. Тамъ ги гощаватъ, а зетьтъ и невѣстата черпятъ съ вино и ракия и даватъ всякиму по единъ късъ хлѣбъ и късъ отъ баница. Приката колкото е, е събрана на единъ купъ. Невѣстинитѣ родители и роднини турятъ връзъ нея едно мѫжско дѣте, комуто даватъ пари връзъ приката отъ 5 — 20 гроша и послѣ товарятъ приката на единъ конь и я закарватъ у момкови. Тукъ нѣма тия излишества въ прика, както въ Ахѫчелебийско. Всичкото струва отъ 200 до 500 гроша и състои отъ единъ катъ дрѣхи за невѣстата, едно или двѣ халища, единъ юрганъ, два чюла, единъ сандъкъ, една тава съ нѣколко други сѫда, нѣколко ризи, чорапи, кърпи и една брадва и едно въже за дърва.

Когато испращатъ приката, невѣстинитѣ дружки, които сѫ дошли у родителитѣ ѝ, пѣятъ тая пѣснь:

Ма' прощáвай мáйчіу, прощáвай,
Ма' сѝчко ми халáль устóри
Ма' прикеá-та и дáруве-ту
И дѐто сме іáли и пѝли!
— Халáлъ да ти еа дъáшеаріу
Отъ мень и от Гóспудеа.

На третий день слѣдъ вѣнчанието, обикновенно вечерь, ходятъ първий пѫть на госте — въáзвратьки — у невѣстинитѣ родители, гдѣто ги гощаватъ.

Рождение.

И тукъ сѫ распространени много вѣрвания при трудността и ражданието съ единственна цѣль да ся спази дѣтето и майка му отъ разни болѣсти и смърть.

Когато една трудна усѣти знакове за ражданието, повиква баба си и нѣкои отъ близскитѣ ѝ роднини жени, нъ на други не казватъ и всячески ся стараятъ да спазятъ тайна, да не би да угадятъ нѣкои отъ съсѣдитѣ, защото въ такъвъ случай ражданието ставало мѫчно. Бабата накадява кѫщата и раждающата съ тамиянъ, запаля кандилото и ся молятъ на Св. Богородица.

Когато ся роди дѣтето, бабата му отрѣзва пжпътъ, провира го прѣзъ перустията и го обагрява отъ саждитѣ по челото, за да го не хващатъ уруки. Намазва го по тѣлото съ сланина, за да го не хваща „деа́теашу-ту“ — дѣтинска болѣсть. Родителката обигравать около тѣлото и́ съ въже, турятъ задъ вратата огънь и палешникъ за да не дойде „не́ ха́рно.“ Потеглятъ дѣтето и колкото оки е тѣжко, толкова оки масло занасятъ въ черквата. Родителката цѣла седмица ся не „сва́леа,“ не съблича родилнитѣ си дрѣхи. И тукъ ся вѣрва въ урисницитѣ, които до кръщението на дѣтето дохождатъ невидимо и опрѣдѣлятъ бждящето на дѣтето, затова родителката не оставятъ сама.

Щомъ ся роди дѣтето, приготватъ прѣсна пита и сжщеврѣменно ся събпратъ роднинитѣ и́, кадятъ родителката съ тамиянъ, когото казватъ „ли́ван,“ расчекватъ питата и даватъ най напрѣдъ да яде родителката, а послѣ изядатъ питата другитѣ. Навънъ не изнасятъ отъ тая пита, която казватъ по́нда или малка пита. Всяка жена ще ся омие, кога да си излѣзе отъ родителката.

Прѣдъ първата седмица отъ деньтъ на рождението всичкитѣ жени, роднини и съсѣдки, отиватъ у родителката, като всякоя заниса по нѣщо — пону́да — овощия, баница, колачета и др. и и́ честитаватъ: „на здра́віе ви деа́теанцеа, дошъа́л ви гос, дано́ да е́ с добра́ нога или с добра́ стъапка.“ Всякоя гостенка ще поднесе даръть си на родителката да хапне и ще открие отрочето да го види, като му плюйне да го не хванатъ уроки.

За да ся прѣдпази дѣтето отъ урисници, поганци, болести и др. п. огъньтъ въ кжщи небива да погасне ни денѣ ни нощѣ, до четиредесетий день; слѣдъ захождание слънцето недаватъ нищо да ся изнесе извънъ кжщи; ако нѣкой отъ домашнитѣ по нѣкоя причина закъснѣе, то щомъ влѣзе въ кжщи, посрѣщатъ го съ огънь, като хвърлятъ срѣщу му нѣколко живи въглене; накадяватъ кжщата съ тамиянъ. На отрочето връзватъ по пеленитѣ чесновъ лукъ, нѣкой ногътъ отъ петель и др. п.

Когато кокошкитѣ нощно врѣме случайно крякнжтъ, или кучетата вийнатъ, домашнитѣ изговарятъ: „бли́зо а́нгештеа, дале́ко пога́нчетата.“ Ако дѣтето много плаче нощѣ, га-

сятъ вѫглене въ сѫдъ пъленъ съ вода и отъ водата ръсятъ дѣтето и изъ кѫщи и изъ дворътъ. Ако на нѣкоя жена мрѫтъ дѣтцата, или е пакъ бездѣтна, причината ся отдава на магии, които неприятелкитѣ имъ сѫ сторили.

Голѣма пита.

Отъ деньтъ на рождението, най кѫсно до 15 дни, повикватъ момичета или жени, та опичятъ до 20 голѣми пити прѣсни — безъ квасъ, приготвятъ домашнитѣ отъ 20 до 35 оки медъ, нѣколко оки орѣхи и сирене. Пититѣ надробяватъ въ дървени копани, поливатъ ги съ медъ, прѣсолъ и масло дървено ако е постъ, или бѣло ако е блажно и приготвятъ трапеза. Тогава повикватъ роднинитѣ и съсѣдкитѣ на родителката, повиканитѣ пакъ повикватъ свои роднини и съсѣдки, та така отъ цѣло село женитѣ ся събиратъ у родителката. Не повиканитѣ ся докачватъ и сърдатъ. Всяка повикана жена зема отъ дома си една ока брашно и при влизание въ кѫщи, омиватъ ся, даватъ брашното на кѫщнитѣ и сѣдатъ на поставената трапеза, ядѫтъ орѣхи и медъ и послѣ надробенитѣ пити, което казватъ з м и г á т ь. На излизание, на всяка жена даватъ по 100 до 200 драма з м и г á т ь и единъ късъ хлѣбъ да носи у дома си. Ако отъ момитѣ, които сѫ пекли пититѣ нѣкоя е годена, праща отъ змигатьтъ на годеникътъ си. Това се казва г о л е á м а п и т а.

Кръщение.

Слѣдъ една недѣля отъ рождението, нѣкой празниченъ день слѣдъ служба, бабата занася дѣтето въ черква да ся кръсти. Въ черквата дохожда кръстникътъ и кръстницата и донисатъ за дѣтето една пелена, риза, с á и н к а (врьхна дрѣшка), калпаче, п ó і у ф и кърпа. Когато попътъ да тури името на дѣтето (за името казва кръстникътъ какво да е), дѣца стоятъ и внимателно ся вслушватъ и щомъ чюятъ името на дѣтето, варятъ ся кое по напрѣдъ да дотърчи и обади на родителката, която ги дарява съ пари и послѣ си ся врыщатъ въ черквата, та и кръстникътъ имъ даде по нѣкоя пара. Слѣдъ свършвание

на обрядътъ кръстникътъ занася дѣтето заедно съ попътъ у родителката и и́ го дава на прагътъ на кѫщнитѣ врата, и си излѣзва и отива у дома си.

Въ Еникьой и Габрово на крьщавание дѣте угощение не правятъ, както въ Ахѫ-челеби, а заносятъ на кръстникови сваренъ пилафъ, хлѣбъ и др. отъ които пакъ тѣ раздаватъ на роднинитѣ си и съсѣдитѣ си по малко.

И тукъ е обичай до четиредесятий день родителката да не излазя изъ кѫщи.

Погребение

Когато нѣкой отъ домашиитѣ ся разболѣе отъ каква и да било болесть, прѣди всичко за исцѣрение викатъ попътъ да му пѣе, боматъ отъ черквата нѣща, като ключоветѣ, пѣкои сребренни части отъ иконитѣ и др. под. омиватъ ги съ вода, отъ която пръскатъ и омиватъ болнийтъ и му даватъ да пие. Носятъ въ черковата масло, восъкъ, дрѣха и др.

Когато горнитѣ срѣдства не помогнатъ, тогава прибѣгватъ до бабитѣ. Повикватъ нѣкоя опитна и вѣща въ магиитѣ баба, която отива та зема прьстчица отъ всички мѣста, гдѣто болний е ходилъ и отъ всички води отъ които е пилъ, накадява го, туря прьстчицата (или какво и да е суще) въ вода мълчишкомъ наточена, поръсва болний, или го омива отъ пея и послѣ я разлива пакъ по всички мѣста, гдѣто е ходилъ болний. Или пакъ му мѣри сърдцето, че ужь е измѣстено отъ страхъ или друго нѣщо и пр. Бабешкитѣ лѣкувания сѫ изобилни тукъ и тѣ съставляватъ особенъ прѣдмѣтъ и мѣсто за описвание. На лѣкарь много рѣдко да отидатъ при болесть.

Когато умрѣ човѣкъ, облачятъ го въ най новитѣ му дрѣхи. Всичкитѣ му роднини ся събиратъ въ кѫщата при умрѣлий и съ високъ гласъ плачятъ и изрѣждатъ съ думи добринитѣ му отъ животътъ му. Това казватъ же́леание. Младитѣ жени и момитѣ отъ най блискитѣ роднини на умрѣлий стоятъ прави и гологлави съ расплетени коси, а по старитѣ жени и по далечни роднини носятъ бѣли кърпи на главитѣ си и опасватъ прѣстилки съ бѣлочерни краски напьстрени. Това е трауръть за

оплакване на умрѣлий и близскитѣ го държятъ цѣла година, а по далечнитѣ до 40-тѣ дни. Всички отъ селото дохождатъ при умрѣлий, запалватъ му свѣщь при главата, прощаватъ го и оставятъ по нѣщо, като ябълка, орѣхи, лѣшници и др. плодове въ нарочно приготвената до мрьтвецътъ кошница; това е даръ на мрьтвецътъ и на другитѣ прѣди него умрѣли, на които ще занесе отъ близскитѣ имъ. Тия плодове ся раздаватъ на дѣцата при погребението му.

При погребението му носятъ бѣлъ прѣпоръ на вьрлина, сѫщо като на свадба. Тоя прѣпоръ носятъ напрѣдъ мрьтвецътъ, ако е момче, момчета го носятъ, ако е момиче, момичета го носятъ, спорѣдъ възрастьта на умрѣлий. На погребението раздаватъ пари на всички присѫтствующи и всякой ще хвьрли по една шѫпа прьстъ на гробътъ и послѣ ся омиватъ. Съ неомити рѫце никой ся не врьща.

Слѣдъ погребението всички ще отидатъ въ кѫщата на умрѣлий и всякой ще занесе вино, ракия, ястие и тамъ поставятъ трапеза и ядѫтъ за Богъ да прости.

Ако случи да умрѣ мома или момъкъ годени, раздаватъ даровете имъ на погребението имъ като на свадба.

Доклѣ не е погребенъ умрѣлий, вардятъ да го не прѣскочи нѣкое животно, или пакъ да прѣмине врьзъ постелката прѣди да я дигнатъ, че ужь умрѣлий вампирясва, става на таласъминъ, отъ което населението ся много бои и разни приказски ся разказватъ за такъви случки.

Роднинитѣ на умрѣлий до тритѣ дни, или до седмицата, нѣкогажь и до 40-тѣ дни не ядѫтъ блажна храна. Всяка заранъ и вечерь палятъ на гробътъ свѣщи, кадятъ тамянъ и плачятъ до 40-й день.

На четиредесятий день поставятъ трапеза за умрѣлий и обличятъ едного съ нови дрѣхи за душата му. Облѣчений трѣбва да е врьстникъ на умрѣлий, и ся счита вече като тѣхенъ отъ тогава послѣ.

Въ стаята на умрѣлий до третий день турятъ въ по една чаша вино и масло на столъ и ако въ нѣкоя отъ тѣхъ течностьта ся намали, значи че душата на покойний обитава въ кѫщата и я испила.

Третини, деветини и др. нѣма тукъ, както Ахѫ-челебийско,

Ако нѣкому за пръвъ пѫтъ умрѣ дѣте, родителитѣ му не отиватъ на гробътъ и въ черквата, а го испращатъ като даръ на Бога безъ скърбь, безъ да плачятъ, като казватъ да иде даръ на Бога.

Суровокъ. I-й Яноарий.

Вечерьта пекѫтъ домакинитѣ пити и баници и турятъ клончета въ тѣхъ, както и на Коледа.

Утриньта отъ зори още, дѣцата съ дрѣнови пръчки ходятъ по кѫщитѣ и суровакатъ. Пръчкитѣ казватъ сурва́чьки, а кога суровакатъ, казватъ су́рва здра́ва годи́на, догоди́на по́-здрава. Даряватъ ги съ пари и овощия.

Водици. Водокръащи.

Малкитѣ дѣца ся събиратъ въ всяка махала, налѣятъ въ гърне вода, извиятъ китка въ срѣдата съ ябълка набучена на сребърна игла и стоятъ на пѫтьтъ, та който замине, пръскатъ го съ китката отъ водата и казватъ до́ни мень стри́ку и прѣсканий имъ хвърля по нѣкоя пара въ гърнето. Послѣ зематъ гърнето, или ако не отъ всяка чешма намокрюватъ китката и тръгнатъ изъ кѫща въ кѫща въ махалата и като пръскатъ съ китката, казватъ за мло́го годи́ни; ко́лкото ка̀пки, то́лкова ба̀бки (жьлтици). Съ тия пари, дѣцата си правятъ угощение.

Тоя день селото си расподѣлятъ на махали и въ всяка махала мѫжский полъ тръгнатъ изъ кѫща въ кѫща, носящецъ вода въ котле въ босилекова китка и свирящецъ съ гайда, рѫсятъ домашнитѣ, попѣятъ и поиграятъ малко. Въ всяка кѫща домашнитѣ ще хвърлятъ по нѣколко гроша (отъ 5 — 10, а младоженци и по бѣло меджидие). Ако въ една кѫща има ново сгодена мома или момъкъ, или пакъ ново оженени, безъ друго ще ги водятъ съ гайдата на близната чешма да ги омиятъ и да си ги заведѫтъ въ кѫщи. Такива хвърлятъ повечко пари. Събранитѣ пари ще скътатъ за идущата година, а съ събранитѣ отъ ланскитѣ Водици пари, ще купятъ месо и питие и всички отъ махалата безъ разлика на полъ и възрасть ще ся съберать въ една опрѣдѣлена кѫща и ще ядѫтъ, пиятъ и играятъ. Това казватъ пеа́еанеа — на́пив — пи́йница.

VI.

Праздници и обичаи прѣзъ тѣхъ.

Всичкитѣ праздници и голѣми и малки ся почитатъ твърдѣ строго. Въ праздникъ празднуванието състои въ хорото. Въ черква мѫжетѣ не отиватъ всички, а въ кафенето отъ зори още, а щомъ стане хорото всички сѫ тамъ и стари и млади. Ако нѣма праздникъ, нѣма и хоро, ако нѣма хоро, нѣма и праздникъ. Хорото ся играе по сѫщий рѣдъ, както и въ Ахѫчелебийско.

Коледа.

Срѣща 25-й Декемврий, вчерьта по срѣдъ нощь всичкитѣ селски дѣца отъ малко до голѣмо излизатъ облѣчени добрѣ на едно мѣсто опрѣдѣлено въ селото и тамъ задружно викатъ съ високъ гласъ: „ку́лда — кула́чька — ку́лда-а-а!." Тоя дѣтински ревъ напълва цѣлото село, та всичкитѣ дѣца въ единъ часъ отгорѣ ся събиратъ до едно. Когато ся съберaтъ всичкитѣ, тогава по голѣмитѣ ги завождатъ по рѣдъ всички и захванатъ селото изъ кѫща въ кѫща, като ся спиратъ при всяка кѫща и викатъ колкото си можятъ: „ку́лда, кула́чька, ку́лда-а-а!" Домакинитѣ си знаятъ та всякоя излиза и имъ дава овощия, колачета и др. Това ся казва въ Габрово коледу́ваніе, а въ Еникьой коледи́сваніе. Утриньта всичкитѣ дѣца сѫ въ черквата, гдѣто епитропитѣ имъ пущатъ ди́ско, та имъ събиратъ пари и ги раздаватъ на дѣцата, а ако не достигнатъ, навършватъ ги отъ черковната касса. Тоя обичай казватъ мущулу́к.

Вечерьта срѣщу Коледа, домакинитѣ правятъ баници и пити и турятъ въ тѣхъ по една монета и дрѣнови клончета наречени по едно за добитъкътъ, за нивитѣ и пр. и послѣ ги ломятъ на транезата на толкова кѫса, колкото сѫ членове въ семѣйството и кому каквото ся падне на негово щастие ще бѫде нареченото прѣзъ годината. Монетата комуто ся падне, той ся счита за най щастливъ отъ всичкитѣ и нѣкакъ си първенството въ домътъ е негово.

Слѣдъ заходъ слънце тая вечерь, женитѣ залагатъ на

огнището голѣми сухи пъне, които трѣбва да горятъ до утриньта. Тия пъне казватъ бъáдьници. При това турятъ на огъньтъ сурови дъбови клоне да прѣгорятъ прѣзъ срѣдата и послѣ ги съхранявать като нѣща прѣдпазителни отъ разни суевѣрни страшила.

Мѣжду Коледа и Водици вѣрватъ че щомъ ся смрачи догдѣ попѣятъ първи петли ходятъ погáнчеата, калакáнзеареа, които ако срѣщнатъ нѣкого по пѫтьтъ, причинявать му болесть и смърть. Тия нощни духове вѣрватъ, че сѫ единъ видъ страшила, на които жилища сѫ рѣкитѣ, изворитѣ, чешмитѣ и др. водни мѣста. За това въ цѣлитѣ Родопи, когато човѣкъ пие вода отъ нѣкой изворъ или чешма, длъженъ е да остави беалеашька — връвчица отъ дрѣхитѣ си, или пакъ нѣкоя пара на духоветѣ на водата, за да не му причинятъ зло. Такива вѣрвания и прѣдпазителнитѣ имъ срѣдства сѫ знайни на женский полъ най много.

Срѣщу Коледа и Водици вечерьта донисатъ дрѣнови клончета и пѫпкитѣ имъ пукатъ въ огъньтъ, като наричятъ за всякиго по една пѫпка и съ това гадаятъ за животътъ и здравието на домашнитѣ. Ако пѫпката пукне и ся раствори въ огъньтъ, показва че тоя отъ домашнитѣ за когото е наречена ще бѫде здравъ прѣзъ годината. Ако пѫпката не ся раствори, а съ хвърлянието ѝ заедно захване да гори, показва недобро, болесть и др. на тоя за когото е наречена.

Вѣрва ся, че срѣщу Коледа и Водици ся отваря небото и става видѣлина по всякѫдѣ и всичкитѣ дървета и планини навождатъ върховетѣ си на долѣ къмъ земята за да ся поклонятъ Богу. Който го види каквото и да поиска отъ Бога, дава му ся. Тогава ся скриватъ погáнчеатата.

Ако нѣкоя махала по разни причини (напр. въ случайна смърть на нѣкой човѣкъ въ махалата тоя день) немогѫтъ тоя день да ръсятъ и ся веселятъ, то го отлагатъ по сѣтне, дори и слѣдъ двѣ недѣли да е, пакъ си го правятъ.

Прѣзъ тоя день никой човѣкъ, било мѫжъ, или жена, или мома неможе да отиде въ друга махала, защото щомъ го видятъ, улавятъ го и или ще го окѫпятъ цѣлъ въ коритото на чешмата, или ще му земѫтъ откупъ пари, колкото си искатъ.

Месни и сирни заговѣзни.

Всяка махала събиратъ борина, хвойна, шюма, храсте и вечерьта накладжтъ голѣмъ огънь въ срѣдъ махалата въ нѣкое мѣсто широко и всички хора отъ махалата и стари и млади излѣзатъ и играятъ хоро и пѣятъ около огъньтъ, а старитѣ съ по шише ракия, ходятъ черпятъ ся единъ другъ и ся прощаватъ. Това огнено увеселение въ Габрово казватъ бубу́ли, а въ Еникьой меа́шьници мн. число. Около 2 до 3 часа, всички ся прибиратъ въ кжщи и тамъ вечерятъ и ся веселятъ дори до съмвание. И тукъ има обичай, както въ Ахж-челеби, да ся събиратъ роднини и съсѣди по 5 — 6 и повече фамилии въ една кжща и задружно да заговѣватъ. Всякой годеникъ отива на тоя огънь, гдѣто е годеницата му, а тая послѣднята му дава своерлчно едно шише захарна ракия и ябълка и цѣлува му ржка за прошка, а годеникътъ почерпва приятелитѣ си и домашнитѣ си отъ нея.

Поститѣ тукъ ся вардятъ строго и никой неможе послѣ да ги наруши. Голѣмъ отстжпникъ ся счита тоя, който наруши постъ. Въ първитѣ три дни отъ великий постъ постятъ три́меаро, не ядлтъ и не пиятъ нищо, а въ срѣдата женитѣ раздаватъ въ черквата слѣдъ отпустъ топла пита и разни плодове. Прѣзъ великитѣ пости хора́ не правятъ, тоже и сѣдѣнки и старитѣ жени носятъ черни кърпи на главитѣ, младитѣ бѣли и всички пепеляви прѣстилки, въ знакъ на желяние.

Великдень.

Отъ всяка кжща жената или дѣте занася у кръстникови единъ голѣмъ хлѣбъ и единъ малъкъ съ по нѣколко червени яйца. Нѣкой викатъ кръстникови въ домътъ си и ги гощаватъ. Дѣцата ся чюкатъ съ червени яйца.

Гергювдень.

Единъ день прѣди Гергювдень, женитѣ бержтъ особни трѣви, размисатъ ги съ брашно и съ соль и мжжетѣ отиватъ рано утриньта гдѣто е добитъкътъ имъ, кози или говеда и слѣдъ като ги накърматъ, хвърлятъ по нѣколко пушки и ся връщатъ

за черква. Това правятъ едно за да бѫдѫтъ млѣчни добитъцитѣ имъ, друго за да ги запазятъ отъ устата на звѣроветѣ прѣзъ годината. Всички други вѣрвания и обичай въ тоя день сѫ сѫщитѣ, както и въ Ахѫ-челебийско. (Глед. Р. Старини II кн. 1888 год.)

Тоя день Еникьовци излазятъ $3\frac{1}{2}$ часа на югоистокъ при турското село Серинчь, гдѣто има оброчище и принасятъ жертва. Турцитѣ отъ това село имъ изнасятъ ястие и ся радватъ на това християнско служение, че и тѣ ще иматъ благополучие.

Всички четвъртаци отъ Великдень до Петдесятницата и тукъ вардятъ — празднуватъ за градъ.

Въ врѣме на бездъждие и тукъ има обичайтъ Ахъ-челебийски пеарпеаруги, когато въ Еникьой наричатъ Лàзарки — Додòльки.

Янювдень. 24-й Иуний.

Бабитѣ събиратъ тоя день разни знающи отъ тѣхъ трѣви и билки, които имъ сѫ нуждни за лѣкувания прѣзъ годината. Момитѣ виятъ китки и наричатъ бѫдѫщето си, подобно въ Ахѫ-челебийско.

Св. Елена. 22-й Май.

Казватъ, че Св. Елена държала въ рѫката си градътъ и който я непочита, истръсвала го надъ цѣлото село. За това тоя день празднуватъ много строго за градъ.

Голѣма Богородица. 15 й Августъ.

Тоя день ся празднува съ голѣмо тържество. Всички по заможни семейства пекѫтъ на ръженъ чеверме, което наричатъ въартеалéшка печенúца. Отъ това печево една часть разнисатъ по съсѣдитѣ си и на сиромаси, а останалото ядѫтъ съ медъ и дини. Подобни единъ видъ празденства съ чевермета правятъ цѣла една седмица и околнитѣ помашки села, въ които зематъ участие и турскитѣ. Тия празденства сѫ както сбороветѣ по селата въ Пловдивско; на тѣхъ свиратъ свирни, биятъ тъпани, правятъ единоборство, хвърлятъ пушки и дори

играять и съ хора. Дохождатъ търговци отъ Скеча, Кавала и др. и продаватъ и купуватъ разни стоки. Тия сборове нѣкои турци казватъ балъ панаирь, а други кетенъ ислаа. А за да не ставатъ сбивания и др. безпорядъци, мѣстнитѣ аги поставятъ мѣстна стража, за да вардятъ тишина.

VII.
Народни пѣсни
по говорътъ въ Еникьой и Габрово (Ксантийско).

1.

Ивáновице, кехаіóвице,
Пѫтниче úде, за-конáк пúта,
За-конáк пúта, пúта и пьта.
Чем-úмате-ли конáк за-нéга?
— Постóй пѫтниче, постóй, почáкай,
Да попúтам стáра-си бáба:
Мор-бáбо, бáбо, мор-стáра бáбо,
Пѫтниче úде за-конáк пúта,
Чем-úмаме-ли конáк за-нéга?
— Стáн'-му нивеáсто, стáн'-му óтуреай,
Тá-му пóстелiай пьстри сежiадé,
Пьстри сежiадé и жьлти iамбóле [1])
И-му-си мéтни пьстар проскéфал.
Тá-ми-си здóйде Ивáн кехаеа,
Тá-си распáса кемéрь дукáти,
Тá-си-хи клáде на въáзглавiе-то,
Тà-му-си гóтвеаа вечер' да еадé
И-му-си дáдаа вúно варéно,
Тà-ми-си лéгна да вечéреае.[2])
— Мар'-нивеасто, млàда хýбава,

---

[1]) „Iамбóле" келиме домашни съ шарени краски за постелки.
[2]) „Да вечéреае" да нощува, да спи.

Да прику́пиме но́ви сижи́ме,
Да̀-му оттѝнем беала-та шѝіа,
Да́ му-си зѐмим кемѐрь дука̀ти.
Ста̀на нивеаста ѝ-си прику́пи,
И'-си прику́пи тѐнки сижи́ме,
Та̀-му ' оттѝна беала-та шѝіа,
Та̀-му-си зѐха кемѐрь дука̀ти.
Чѝ-ми здо́йдаа Ива̀нови-теа,
Ива̀нови-теа мла́ди пастѝре,
Та почіу́каа и поріу́каа,
Та́-ми излеа́зе Ива́новица,
Ива̀новица, кѐхаіо́вица,
— Ива̀новице, кехаіо́вице,
Чей-ту́ка-ли-е Ива́н кехаеа́?
— Чем'-то́й-е неа́то, то́й-си ни-здо́е!
— Чем'-то́й ту́ка, то́й сно́шка здо́е,
Нѐка излеа́зе та̀-да-ни ка̀же
Кадеа́-за-градѝм но́ва кошеа́ре?
— Ни-брѐ іовчѐріу, мла́ди іовчѐріу,
Чем'-то́й-ли беа́ше, Ива̀н кехаеа́?
— То́й-ми беа́ше, мла̀да нивеа́сто.
Мла̀да нивеа́ста вѝкна да пла̀че.

Слушана отъ баба Вренза Арнаудова.

2.

Бо́йдан До́бринки вѝкаше:
— Ста́н'-ми, До́бринко, замеа́сай
Беали червѐни чіорѐци,
Чѝ-шим До́бринко да ѝдим
У-тво́й-та ма́йца на го́сте.
Тьа́рнаха пжть да пжтіо́ват,
Идеа́ха, щу-поидеа́ха,
Здо́йдаха до среа́де пжть-т,

Бо́йдан До́бринки ви́каше:
— Іа̀ поглеа̑днай До́бринко, іа̀ ви́деа̑й,
Ви́кни-ми за̀пеа̑й До́бринко,
От-идна́ уста̀ два гла́са,
От-идно́ гъ́рло три се́сіа.
— Ништіа́-ти запеа̑, Бойдане,
Ту́с-е Стуеа̑нова пла́нина;
Чи́-си-ме Стуеа̑н ліу́беше,
Та́-ше-ме Стуеа̑н позна̀е
И-ше-ме беа̑да побеади́.
Бо́йдан До́бринки от-ромо́не:
— Ми́-са, До́бринко, страхо́вай,
Дордеа́ е Бойдан със-ти́бе.
Ви́кна До́бринка, та-запеа̑,
Чи-си́ дочіу́ млад Стуеа̑н.
Излеа̑зе Стуеа̑н със-ліу́діе,
Фа́тиа Бо́йдана въ̑рзаа,
Та́-му зинжи́ре-то ту́риа:
Дре́бан зинжи́р на ши́іа-та,
Белешче́-теа̑ на ръаки́-теа,
Букае́-теа на ноги́-теа.
До́бринка ри́пна, подрипна
На Стуеа̑нови ску́тове
И-си Стуеа́ну-м' ви́каше:
— Стуеа́не ліу́бе, Стуеа̀не,
Ни́е-са от-напреа̑шь га́леахме;
Іа̀ по́дай-ми-си са̀біа-та,
Бо́йдану-м' гла́ва да зе́ма.
Чи́-му глава́-та ни-узеа̑,
Ам'-му зинжи́ре отреаза,
Беалешче́-теа от-ръаки́-теа
Букае́-теа от-ноги́-теа
И на Бо́йдана ви́каше:

— Хà! да-тé вид͡еа, Бойдане,
Какъв-си іунáк пó св͡еата,
Каквà-те мáйка хрàнила!
Тà- се Бойдан засýка
И-си Дóбринки вúкаше:
— Іà погл͡еаднай, Дóбринко, іа вид͡еай!
Едúнчек замàх замàхна,
С͡еах-ги под сàбіа подлóжи,
Остàна Дóбринка девóйка,
Тà-си іа Бóйдан запоé.

Слушана отъ баба Чипилова.

3.

Врéнзинко-ліо чейліàн, мóминко-ліо,
С͡еанна Врéнза на скàла-та-м’-хи,
На скáла-та-м’-хи да плáче,
Чи-здóе Іоржіо Б͡еаліов:
— Оти плáчешь Врéнзо стрúкова?
— Кáк-да ни плàчем, бре-стрúко,
Угà-ме снóшка год͡еаха!
— Със кóго Врéнзо стрúкова?
— Със-Мáтіа Іóржіо Златàріов.
— М͡ъалчи Врéнзо, нимóй плáкать,
Іáм стáн’-си собéрай гóдешь-та
Ше-пóда да-с’-ку óн’ са,
У Мáтіови Златáріови.
Стáна Іóржіо та-отúде,
Та-почіýка и поріýка
У Мáтіови Златáріови:
— Нà-ви-си Злàто гóдешь-та,
Врéнза-ни вúка да в͡ъарне,
Да в͡ъарне бéйка-ви Мáтіа;
Тіа-ше зéме Курбéтетога.
Стáна Врéнза та-отúде,
Тàтко-м’ хи му прóйма да оннесé,
Чú-ни завàри кайка-т:

—Преайди-ме Бейко Алийа,
Татко-м-хи-му пройма да он' са!
Удри Алийа гiондерь-т,
Напрьска Врензи хустань-т.
—Шу с'ори, Бейко Алийа,
Та-ми хустанъ-т напрьска,
Майка-ни ше-м' са кара!

Слушана отъ баба Вренза Арнаудова

4.

Драгане, моме, Драгане,
Шу-ти-са очи голеами?
—Голеами-ми-са, голеами,
За вичерь рано на вода,
Бистра вода да налива.
Наливаше и плачеше
И Дунав жеално кьалнеаше:
—Да-даде Госпоть, Дунаве,
Да-преасъохне синiо море,
Синiо море и беал Дунав
И мой-то лiубе да-здойде.
—Драгане момле-ле, Драгане,
Сосува кална, Драгане,
Чеи сношка-ми-са минали
Диветь бейлицки гемии,
Той-то-хи лiубе караше
И милен каваль свиреше,
Каваль-т дума думаше:
„Драгане момле-ле, Драгане,
Чака-ме, шу-ме почака,
Ишше-ме мьрва [1]) почакай,
Да-подам и да-са-вьарнам

---

[1]) „Мьрва“ значи по малко.

За годи́на и полви́на,
Іа̀ко-си Драга̀не, ни-здо̀йда,
Тога́с-са го́ди и же́ни“.

Слушана отъ сѫщата.

Збор игра́етъ пуд о́раше,
Пуд о́раше, низ лива́діе.
Збор-хи ви́деа́, чи поднеа́чи.
Играй збо́ріо-ми поднеа́четъ,
Іа́с ни здо́ех збор да глеа́дам,
Іа́м іа́с здо́ех сѫд да сѫ́діа,
Сѫд да сѫ́діа, за́птъ да пра́віа
По-мо́ми-теа́, момче́та-та.
Сви́-са збо́ріо, гра́бна мо́ма,
Та́-іа ме́тна низ іа́ріе-то.

Слушана отъ сѫщата.

5.

Зла́тинко-ліо Хажи́-Ми́лкова,
Кіойбаши́іова дъшеріо.
Ста́ни-са Зла́то, преа́менай,
Преа́менай, Зла́то, о́гиздеай,
На́деанай леа́тно гизди́ло,
Та-ми́тни черве́на кърма́,
Ха́йде на хо́ро да и́дим,
На хо́ро, на хори́ше-то,
Да́-са фа́ним на хоро́-то,
На хоро́-то, на удни́ка-т.“ [1])
Чи́-са зада́де Зла̀тинко,
Отдо́ло Кара̀-Хіосейн,
Пак Зла́тинка-са іотпу́сна,

---

[1]) „Удни́ка-т“ казватъ на тая часть отъ хорото, което въ Ахж-челебийско казватъ „по́вудьник.“

От хоро́-то, от удни́ка-т
И сеа́нна при жени́-теа́-м’-хи,
С’ ма̀лко деате на ръаки́-теа;
Чи зами́на Кара̀ Хіосейн,
Та-ре́че беа́ли Зла́тинки:
—И-с пе́ть деа́ца́ да ста̀нишь,
Па̀к-ше-та ти́бе да зе́ма.

Слушана отъ Мария Сариева Караоланова.

7.

Мари́ Не́до-ліо, те́нка Не́до-ліо.
Не́дин ба́шіу ромо́неше:
— Ела Не́до-ліо, да-веачереа́им,
Да-веачереа́им, да-заговеа́им.
— Посто́й та̀те-ле, оча̀кай-ме,
Дорде́ Не́да реачь да-свьа̀рши.
Чи-хло́пнаха на врати́-теа,
Но врати-теа́ карке́ле-то,
Не́да ре́че ма̀сторе-са,
Ма̀сторе-са, злата̀ре-са,
Ти́іа беа̀ха мор’-Не́до-ліо
Клеа́ти ту́рце харами́іа,
Фа̀т’ха Нѐда, въарзаха,
Накла́даха до-два́ о́гніа,
Нажe̋гаха до-двеа́ тепсе́
Да изгореа̀т те́нка Не́да.
Не́да-хми-са жеа̀лно мо̀ли:
— Ми́те-си-ма кайди́сова,
Кайди́сова, изгореа̀ва,
Чи́-сам ско́ро дове́дена,
Дове́дена, дока̀рана,
Имам, неамам двеа̀ недеа̀ли
Двеа̀ недеа̀ли и трѝ де́ніа!

— Лъжи Нéдо ліо, кóго лъжишь,
Харамúіа нимóй лъгать,
Харамúіа мнóго знàіать:
Чéм нимеàше-ли вчéра свáдба,
Чéм нибеàше ли на свáдба-та,
Ни-държеàше-ли мáлко деàте,
Мáлко деàте, първо мóмче,
Калпáкат-му-беа, мор' Нéдо-ліо
Жéлти хлорé, беàли грòша?
Кàжи Нéдо ліо, иманіе-то,
Деадово-ти, бáбино-ти?
Каза Нéда два казане,
Два казане беáли грóша,
Едúн казань жéлти хлорé.

Слушана отъ баба Връза Арнаудова.

8.

Стуеáне, Стуеáне,
Сéлски чіорбаджúіо,
Харачéрин дóйде,
Харáчь да-съабúра;
Ни-съабúра, харáчь
Іàм съабúра мóми:
„Котрá-то-е мома
Тéнка та-висока,
Беáла та-чернóка,
Нúіа шé іа зúмим
За-беáла кадъна,
На сарáй да-сидú,
Копрúна да-преадé.“
Стуеáнова мóма
Тéнка та висóка,
Беáла та-чернóка,

Ни́іа ше́ іа зи́мим
За бе́ала кадъна
На сара̀й да-сиди́,
Коприна да преадé,
Бе́ала и червéна,
Си́ніа и зелéна.

Слушана отъ Мария Сариева.

9.

Іáно-ліо, дъшеріо ма̀йкина,
Гáлиина Іа̀на, ліубила
Іовчéрче Іа̀но, стада̀рче;
Іа̀нина ма́йко ромóне:
— Іа̀но дъ̀шеріо ма̀йкина,
Іа̀ко-го гáлишь, зéмай го,
Іа̀ко-го ма́мишь, чі́увай-са!
Іовчéрь-е хи́тар, дъшеріо,
Тóй-ше-тіа тéбе измáми.
— Ма̀іо ліо ми́ла, ма̀іо-ліо,
Кóлко-то го-сам га̀лила;
Пó-мнóго го-сам ма̀мила;
Ма̀ло-го мнóго изма̀мих
Хиліа̀да грóша на ши́іа,
Двеá ви́ти гри́вни на ръаки,
Син-зелéн гайтáнь прис-коси.
Іáко-го зéма, мáіо-ліо,
Пóд' да-реачéте ма́йки-му,
Дá ми-го ра̀но ни-бу́ди,
Дá-ми-го слънце ни-греáе,
Да̀-ми-го веáтерь ни-ду́е.

Слушана отъ сжщата.

10.

По-бреáгом, по-бреáгом іовчеáріо,
Іовчéрь-ми хóди по-гóра
И ли́ра[1]) нóси на ръáки,
Ліо-дé пóде и лири́са,
Си́чко збóріе позевнеáха
И гори́-теá-са ли́снаха,
Ли́снаха зазилніàваха,
Цáрь и цàріовица слýшаха
И цáріува мàлка мóма.
Тіа-си мáйки-м'-хи ви́каше:
— Чіýишь-ли мàіо, чіýишь-ли
Кàк-ми іовчéрь замбури́са, [2])
Мà, іа-ше нéга да-зéма.
Чи́-и́ мàйка-м'-хи ви́каше:
— Нимóй-гó зи́ма дъшеріо,
Тóй неáма къши, сарáе,
И неáма ни́ва, гради́на.
— Мá, леáтеа шем-леатóваме
На зелéпи-неа чайре,
Пак зи́меа шем-зимóваме
Пуд ви́та éлха висóка.

Слушана отъ сѫщата.

11.

Сáвинко-ліо беáла Шáкова,
Помеáте-ли-ми, Сàвинко?
Помеáте, Сáва, размеáте
И въáнка, Сàва, и въатреа,
Доръ-т, Сáва, и сачáка-т

---

[1]). — Думата лира (свирка, органъ) не сѫществува нигдѣ изъ Родопитѣ, освѣнъ въ това село и ближнитѣ нему помашки села. Думата „лириса“ е глаголъ станалъ отъ лира.

[2]). — „Замбуриса“ дрънка да свири.

И-си зеа́ Са́ва киндизмо́-то,
Киндизмо́-то на ску́та-т,
Киндизмо́-то, ми́ндале-то,
Та-м' оти́де Са́винка
У Ста́нини терзиіови:
—Ста́но, дру́шко-ліо шу́ пра̀вишь?
Че́м-от' ни до́е у д'ма́-ни,
У д'ма̀-ни да-кинди́саме?
Ише-си ду́ма ни-свъа́рши,
Чи-до́е Са́вина ма́йка:
— Ела́-си, Са́во, е́ла си,
Та̀тко ви́ка да-те уго́ди!
— Със-кого́, маіо, със-кого́?
— Със-Іатана̀са Макри́іов;
Ела-си кърма̀ да-даде́шь.
Ниша̀-го маіо́, ниша́-го,
Не́га-го кърма́ ни-прилиа́га,
Іа̀с не́му плеа́на да скро́іа
И по́іов да́-му и́сплета,
Са́ва ва́гелка[1]) да-ста́не,
Да-дъа́ржи деа́т'-то Макри́іову;
Ниша́-го, маіо́, ниша́-го!
— Ми-ду́ми, Са́во, теас ду́ми,
Та́тко кайль ни-ста́нова,
Той и́ма мно́го има̀ніе
И има мно́го соа́довну,
И и́ма мно́го доби́так.
— Ку́ч'та-му еа́ли има̀ніе
Ръ̀ж'іа-му еа̀ли соа́довну,
Псе́та-му еа́ли доби́так
Уга́ не-ми-е при́лика;
Вреа́дь мо́мчета-та сидеа́ха
Реа́дом, по-реа́дом на ханда́к-т

[1]) „Ва́гелки" залъгалка дѣтинска.

Й той на кра́е-т сидеа́ше,
Та кра́й-то грознеа́еше,
Грознеа́еше, темнеа́еше.

Слушана отъ сжщата.

12.

Имеа́ла ма́йка, имеа́ла,
Идного́ си́на Бали́іа;
Прибоа́рза та̀-гу оже́ни,
Ф'-четвьа́ртак-му беа́ше сва́дба-та,
Ф'-пе́так-му ферма̀н допа̀нна
Ца̀ріум' на іо́йске да-ка̀ра.
Нимеа́ кола́й да ни-по́де,
Оста́ви мла̀да нивеа́ста,
Венча́на, та-не́ просте́на,
Покри́та, та-не́ раскри́та,
Та си́ нивеасти ви́каше:
—Нивеа́сто мла́да, ху́бава,
Да́-си-ме ча́кашь нивеа́сто
До-двана́десте годи́ни,
Іа́ко-с' нивеа́сти ни-здо́ем,
Тога́с-са го́ди и же́ни,
Да̀-с'-те сто́ре ма́йка-ни
Като́ не́йна-си дьшеріа.
И нивеа́ста-гу ча́каше
До-двана́десте годѝни,
Чи́-си Бали́іа ни здо́е,
Та́-іа ма́йка-м'-хи угоди,
Уго́ди и оже́ни,
Испра́ти до по́рта-та-м'-хи,
Та-сеа́нна на ска́ла-та-м'-хи,
На ска̀ла-та-м'-хи да-пла̀че.
Чи-зами́на идно́ пжтниче:
—От-тука пла̀чешь, мор' ба̀бо?

—Кàк-да-ни плàчем, пѫтниче!
Угà имеах единчек сина,
Тà-гу ф'-четвъртак ужeнеах,
Ф'-пéтак-му фермáн допàнна
Цàріу-м' іóйске да-кàра.
Нимеá колàй да-ни-пóде,
Остáви млàда нивеáста,
Венчàна, та-нé простéна,
Покрита, та-нé раскрита,
Тà-си невеáсти викаше:
„Дà-си-ме чàкашь нивеáсто
До-дванàдесте години,
Іàко-с'-нивеáсто ни-здóем,
Тогáс-са гóди и жéни.“
И нивеáста го чàкаше.
Сé-іа пѫтниче угóдих,
Угòдих и ожéних.
— Когà-и-беа, бáбо, свàдба-та?
— Сé-іа пѫтниче испрàтих.
И-тóй отùде на свáдба-та,
Завáри дарóваніе-то
И нéга кърмà дариха,
Дéверь-и пивъ-т збираше,
Пак-тóй-си меатна пьрстень-т,
Чи-си-го позна́ нивеáста
И-си дéверіо викаше:
— Дéверіо мáлак, дéверіо,
Халàль-ти прàвіа, дéверіо,
Іà-ше с'-ида с'-пьрво лiубе,
С'-пьрво лiубе Балиіа!

Слушана отъ баба Врeнза.

13.

Дé-ми-е чіулу, видеáлу
Да-м'-е Захинче излеáлу,

Да-м'-е хайдутче станалу?
Вреад пѫтіове-ту вързаха,
Та-м'-гу Захинчіа фатеаа,
Та-м'-гу фатеаа, вързаха.
Де-м'-гу зачіу ліубе-му,
Та-си преасобра дружки-теа,
Та-хи преамени, огизди:
Със чіухадарска преамена;
И тіа-са сама преамени
С' деали-чаушка преамена,
Васенна конче хранено.
Станаха, та-отидаха
На Димотіуска касаба.
Като-т' чауша видеаа,
Сички-му прави станаха
И сички-гу поздравоваха:
— Селеам аліакин, чаушо!
— Аліаки селеам, аеане.
— Че-м' зашо дое чаушо?
Да-ли ше глави да зимашь,
Или ше да на сіуйдисашь?
— Нито ше глави да зимам,
Нито ше да-ве сіойдисам;
Тука има идно Захинче,
На темницата вързано,
Да-м'-гу на рѫки дадете,
Нему ше глава да зема.

Слушана отъ баба Връмза Арнаудова.

14.

Не-бре-ми Іарадин, Іарадин войвода,
Тибе кой-ти реаче, тибе кой-ти каза
Та-си ни-преасобра напреашь Благуйшеніе,
Вреад луди и млади, вреад млади іунаци,

Tà-си-не заве́де низ го́ра зеле́на,
Чи́-си-не запа́дна пу́ста теа́жка зи́ма,
Пу́ста теа́жка зи́ма, върло беалу снеа́же,
Та н'-се пул'ди́ха пу́шки низ рама́та,
Пу́шки низ рамà-та, са́біе низ страни́-теа?

Слушана отъ Я. Сариевъ.

15.

„Воа́линко мор' Пи́діова,
Пи́діова ки́лта фуду́лко,[1])
По́мнишь-ли, Воа́ліо, зна́ишь-ли,
Угà-то беа́хме Воалинко
На дулинки́ теа на цàкни? [2])
Ни-викаше-ли, Воалинко:
— Бре Са́во, бре-мо́й годени́к,
Сто́ри-си Са́во къша-та,
Іа́с да-си́ стòріа при́кіа-та,
Тà-ша сами́чка да здо́йда.
Пак-се́-ме Воа́ліо оста́віашь,
Като́ пунно́ деа́те сирàче,
Тà ви́кашь Воа́ліо, да зи́мишь
Панаіо́те от Обреа́шене,[3])
Іо́ти-ми и́ма Воа́линко
На къа́рстом къа́рпа дукàти."
Сàво на тьа́рне пу́деше,
Воàлка с'-от ли́сте и́деше,
Та́-си іа Са́во пови́ка:
— Посто́й, Воа́линко, почàкай,
Ду́ма и́мам да ти́ кàжіа.
Че́м'-си извàди, бре Воа́линко

---

1 „Фуду́лко" значи гордѣлива.
2) „Ца́кни" вижь стр. 22.
3) „Обреàшене" вижь стр. 13.

От пóіас беáли нóжіовѐ
Та-хи́ коса̀-та отреáза.
Воа̀линка Сáво-м' вѝкаше:
Бре-Сáво, бре-чьрна мéтло,
Кóлко-то кóса-м' скалва̀,
Тóлкос змѝіа да-ти́ стáнат,
Да-тіá на сьáрце пуеадѫт!

Слушана отъ Алекса Вулевъ.

16.

Ни чіýла ли-си,	тѫ́жна-ми	ма̀ле,	не-ли́-си разбрáла,
Ди́ ми-са дошли́	„	„	от цáре ліýдіе?
От цáре ліýдіе	„	„	ліýдіе енѝчере,
Та кондѝсаха	„	„	от-гóреа сéлу,
От-гóреа сéлу	„	„	пуд óраше-то,
Пуд óраше-то	„	„	пуд мѝндале-то,
Та кордѝсаха	„	„	жѝлти чадоа̀ре,
Та засвѝриха	„	„	жéлни кава̀ле,
Жéлни кава̀ле	„	„	и мѝрни хрóле,[1])
Да̀-са субѝрат	„	„	ца̀ріум на имдáть.
Че-м-ти́ си ѝмашь	„	„	иднóго сѝна,
Иднóго сѝна	„	„	сѝна граматѝка,
Стан'-гу преáменай	„	„	и́-гу óружей,
Тá-му-си кýпи	„	„	кóнче хра̀нено
И-му-си кýпи	„	„	чифтé пишóле,
Чифтé пишóле	„	„	са̀біе óстрена,
Са̀біе óстрена	„	„	пýшка шéрана;
Тá-гу-прóудеай	„	„	ца̀ріум на іóйске.
— Еднѝчку-ми-е,	енѝчерино,		харѝсай-ми-гу,
Ше-ти харѝсам	„		до трѝста кóша,
До трѝста кóша	„		пьрви роіа̀ци!
Ни́-сам прубóден,	тѫ́жна ми	ма̀ле,	роіа̀ци да сбѝрам,
Іам-са̀м прубóден	„	„	ца̀ріум на іóйске;
И-іáс беах еди́н	„	„	и-іáс отѝдах,
И-іáс отѝдах	„	„	ца̀ріум на іóйске.

Слушана отъ Я. Сариевъ.

[1])—„Хрóле“ зурни.

17.

„ Мор Боіáно, гіузéль ми Боіано,
„ іа шеа ѝда Боіáно
„ на éфтина-та механеа,
„ да си ма чеáкашь Боіàно
„ дордé пеáтлѝ-теа попеáеат.“
„ попеаха и пофтóреá'а
„ примлáт си Стоіан ни здохóдеа.
„ чи и' си бáба м' хи вѝкашеа:
„ „ стан' си нивеáсто, слéгни си,
„ Огà си здóеа млат Стоіáн,
„ іà шеа му нивеáсто óтуреам.“
„ нивеáста лéгна съáнеа та заспà,
„ чи си здóеа и примлàт Стоіáн,
„ Стоіàн на пóрти чіýка и вѝка:
„ „ стан' ми нивеàсто óтуреай.“
„ стáна мáйка му, утóри му.
„ „ чеам' кадé е мáіо Боіана?
— „ Стоіáне сѝно-ліо, Стоіáне,
„ нивеáста сáеа нъáшь ни заспà,
„ чіýзди ми ліýбеата да ліýбеа,
„ сигá лéгна съáнеа да заспа.“
„ извàди си сàбеа óстреана,
„ та закóли беàла Боіáна.
„ мáйка му ріýкна и вѝкна:
— „ Стоіáне сѝно-ліо Стоіàне,
„ чеам' ти на шеакà не знáешь!
„ Стоіáн му еáдове здóеаха,
„ извàди беáли нóжовеа
„ и той си са самà напòри.

Слушана отъ баба Вренза.

18.

Марѝйко беа́ла бъа́лгарко,
Еа́ла са Марѝйко по́турчи,
По́турчи Марѝйко по́веари,
На веа́ра Марѝйко да ми си.
Шеа ти харѝсам Марѝйко
Мо́й-та Марѝйко ца́рнина!
— Ца̀ріу ліу на́шеа дъа́ржеаво,
Нѝшеа са ца̀ріу-ліу по́турчит,
Ту́рцка е веа́ра у ней веа́ра,
Бъа́лгарцка е у благусловѐна.

Слушана отъ Мария Сариева.

19.

Дѐ ми е чіу́ло вѝдеало
Владѝка ту́рчин да ста̀неа.
Чьа́рни му дрѝпи свалѝа,
Та му зелѐни надеа̀наа,
Та го на меачѝть во́деаа.
Ліу кадѐ стъа́пнеа владѝку,
На стъа́пка му къа́рфь ста́н'ва.
Та ми са ту́рцки кла́неашеа,
Пак ми са бъа́лгарцки молеашеа:
— Сто́ри ма идно́ пѝлеанцеа,
Да си ми фъа́ркна от ту́ка,
Да м' са чіу́деат ту́рце-теа!
Зашо́ владѝку, за нѝшо,
За идно́ ту́рцко мо́меачеа,
От' си го на пъа́ть посрѐшна,
Та с' го на пъа́рстеа пристеа́пи,
Та е владѝка фа́тиа.

Слушана отъ баба Чипилка.

МѢСТНИ ИМЕНА
НА
родствата въ Еникьой и Габрово.

Бащ̀ата	казватъ	буб йко
Майката	„	ма́ле, ма̀ліо.
По голѣмъ братъ	„	бе́йко.
По малъкъ „	„	бе́йчо.
По голѣма сестра	„	бу́ліо, бу́линко.
Братътъ на бащата	„	стри́ко
Жена му	„	стрѝчино.
Сестрата на майката или на бащата	„	ле́ліо.
Мжжьтъ ѝ	„	кале́ко.
Зетьтъ	„	башеа́йко.
Крьстникътъ	„	калта̀теат.

НѢКОЛКО МѢСТНИ ДУМИ
изъ
говоръть въ Еникьой.

1.	Ба̀кам	вмѣсто	цѣлувамъ.
2.	Деа́ти	„	дѣца
3.	Деати-теа	„	дѣцата.
4.	Дъразгинеа́ еа	„	прѣживя.
5.	Діо́лъцеа	„	нѣгдѣ.
6.	Инди — и́нда	„	тогава.
7.	Кока̀рь	„	соганъ лукъ.
8.	Кури́на	„	врана (птица).
9.	Ку́тек	„	тилъ, вратъ.
10.	Кук	„	коминь.
11.	Кълька	„	говори.

12. Кòпна	„	измами, излъга.
13. Лàн'тц	„	бузи, странитѣ на лицето.
14. Ліýлеачеа	„	прилепъ.
15. Леататеа	„	тичяйте.
16. Мантáреа	„	гжби.
17. Нишіж му подкажйть	„	нещж му каза.
18. Нишіо	„	нищо.
19 Неáто го тус	„	нѣма го тука.
20 Нó	„	да, така.
21. Понýда	„	даръ.
22. Понýдиâ тіа	„	дариха тя,
23. Ҫвúда, свùдинка	„	ключь.
24 Скрúпеам	„	рѣжя съ ножици.
25. Хàкналь са е	„	натърчялъ ся е.
26. Фатрàль	„	грибачь за истъргвание пепельта отъ пещьта.
27. Шó ýкашь	„	що викашь.
28. Шіóлъцеа	„	нѣщо.
29. Шіóвдеа	„	сжщо.

НАДПИСЪ
НА
двата камънни свѣщници въ черквата Св. Архангелъ въ с. Еникьой (Ксантийско).

На първий свѣщникъ.

Φ Χ Ρ Ծ Γ Ѧ Χ

Ϝ Ι Є Υ Κ Ο Γ Ι Ω Ρ Ʒ Χ

На вторий свѣщникъ.

ΤΙΑΜΩ 116Ɛ

ΙΛΑΦΚΩ

И двата тия свѣщници сѫ мраморни, обли въ прѣчника около единъ десиметръ, а височина $1^{1}/_{2}$ метръ. Отгорѣ на врьхътъ сѫ плоски, истъркани като обли шапки. Надписътъ е на срѣдата и буквитѣ сѫ отъ 5 — 6 сантиметра голѣми, доста красиво издълбани.